

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

ПОСІБНИК

**Дніпро
ЦПГКІ «ТАМАРИСК»
2017**

УДК 351.751

ББК 67.401.061.2 (4Укр)

Г 87

Рекомендовано до друку Радою громадської організації Центр підтримки громадських і культурних ініціатив «ТАМАРИСК» (протокол № 11/17 від 30 листопада 2017 р.)

Колектив авторів:

О.В. Літвінов, кандидат наук з державного управління;

Н.М. Літвінова, громадський експерт.

Г 87 **Громадянська** освіта : посіб. / О. В. Літвінов, Н. М. Літвінова, за заг. ред. О. В. Літвінова. – Д. : ТАМАРИСК, 2017. – 100 с.

ISBN

Висвітлено інституційні та організаційні складові громадської діяльності, концептуальні положення, методологічні підходи, а також проаналізовано існуючий вітчизняний досвід сприяння розвитку громадянського суспільства у Дніпропетровській області та в Україні. Наведено практичні рекомендації та алгоритм створення громадської організації, отримання безкоштовної первинної та вторинної юридичної допомоги, організації та проведення громадської експертизи, приклади запитів на доступ до публічної інформації, проведення громадської експертизи.

Видання розраховане на представників інститутів громадянського суспільства, працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, викладачів, студентів, аспірантів, науковців, а також широке коло читачів, які цікавляться проблемами розвитку громадянського суспільства.

Цей посібник представлений Центром підтримки громадських і культурних ініціатив "Тамариск" в рамках проекту «Програма сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раєт в Україні. Зміст посібника є винятковою відповідальністю Раєт та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

ISBN

©ГО «ЦПГКІ «ТАМАРИСК», 2017, дизайн та макет

©Літвінов О.В., загальна редакція, 2017

©Літвінов О.В., Літвінова Н.М., 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
МОДУЛЬ 1. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	6
РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	22
НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	24
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	26
РЕГІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ З РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	30
МОДУЛЬ 2. ЯК ПРАЦЮЮТЬ ОРГАНИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	34
СИСТЕМА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ КОМПЕТЕНЦІЯ.....	34
СИСТЕМА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	40
МОДУЛЬ 3. МЕХАНІЗМИ СПІВПРАЦІ ГРОМАДСЬКОСТІ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ...	47
МОДУЛЬ 4. ПРОЗОРІСТЬ ТА ВІДКРИТІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ	60
ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ ПРОЕКТУ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ	63
ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ	64
ЄДИНИЙ ВЕБ-ПОРТАЛ ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ КОШТІВ E-DATA	67
PROZORRO – ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	68

ПЕРЕДМОВА

Забезпечення демократичних перетворень в Україні, удосконалення системи державного управління, наближення його до реальних потреб громадян, запровадження європейських принципів урядування, підвищення якості управлінських послуг, що надаються органами влади, вимагає наявності розвинутого громадянського суспільства. Основою громадянського суспільства є відповідні інститути, до яких належать громадські організації, політичні партії, професійні спілки тощо. Разом з тим лише наявність інститутів громадянського суспільства не гарантує існування громадянського суспільства. Необхідною умовою для існування останнього є створення ефективних та результативних механізмів взаємодії з органами влади, які б не лише декларували можливість участі громадськості у виробленні та реалізації державної та місцевої політики, а також забезпечували б урахування громадської думки та відповідність діяльності органів влади очікуванням громадськості.

Розбудова в Україні громадянського суспільства визначена пріоритетним напрямом діяльності на найвищому державному рівні. Однак на практиці цей напрям діяльності найчастіше реалізується шляхом закріплення певних прав інститутів громадянського суспільства у вітчизняному законодавстві. Навряд чи лише в такий спосіб можна забезпечити розвиток ефективного громадянського суспільства, яке б відповідало кращим світовим зразкам. Залишається малодослідженим питання ресурсного забезпечення, необхідного для належного функціонування громадянського суспільства, залучення молоді до участі у громадському житті, активізації громадян.

Навчання громадянській освіті студентів спрямоване на розвиток та соціалізацію особистості, формування її громадянської позиції, правосвідомості, відповідальності перед суспільством, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок.

Важливість громадянської освіти студентів зумовлена соціально-політичними реаліями українського суспільства, активізації участі громадян у суспільних процесах, управлінні державою та формування діалогу між владою, бізнесом та громадськістю, формування й розвиток здатності молоді до захисту своїх прав з використанням інструментів наявних у правовій демократичній державі.

В основу даного навчального курсу покладено, Декларацію ООН з освіти та виховання в області прав людини, Хартію Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини, Керівні принципи ОБСЄ щодо освіти в галузі прав людини.

Мета написання даного практичного посібника – інформування студентів, учнів та слухачів, про основи участі громадян в управлінні державними справами, права молоді та обов'язки органів влади, ознайомлення з існуючими інструментами та кращими практиками діяльності провідних громадських організацій, підвищення їх кваліфікації і

розвитку їх спроможності впливати на діяльність та рішення органів влади, знати і захищати свої права.

Це видання дозволяє дати студентам, слухачам й усім зацікавленим особам необхідні знання та навички для ведення дійового діалогу з представниками органів влади різних рівнів, створення успішних громадських організацій та їх фінансової підтримки.

Автори із вдячністю візьмуть до уваги всі відгуки студентів, слухачів, викладачів, науковців, представників інститутів громадянського суспільства, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування щодо структури й змісту викладеного матеріалу.

МОДУЛЬ 1. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Проблема громадянського суспільства надзвичайно актуальна й складна. Саме життя поставило її в центр уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі державного управління, політологів, істориків, правознавців, соціологів, економістів, філософів, представників численних громадських об'єднань. Досвід останніх десятиріч незалежності України переконливо засвідчив, що ефективна робота політичної системи, нормальне функціонування економіки, добробут громадян можливі тільки за умови залучення громадської ініціативи до всіх без винятку сфер життя.

Поняття «громадянське суспільство» дедалі частіше вживають у повсякденному житті. Важливим для розуміння сутності громадянського суспільства є визначення цього поняття. У своїй еволюції поняття «громадянське суспільство» пройшло певні історичні етапи, адже цей термін вперше був використаний античними філософами для пояснення суспільних відносин, що склались у Стародавній Греції та Римі. Для сьогодення характерно використання останніх досягнень науки. Поняття «громадянське суспільство» зазвичай використовують в зіставленні з поняттям «держава». Ці два поняття відображають різні аспекти життєдіяльності суспільства, які протистоять один одному. Найбільш розповсюдженим є таке визначення: «громадянське суспільство - це сукупність структур, за допомогою яких будь-яка людина розпочинає суспільно значимі дії без участі держави».

Громадянське суспільство - це суспільство громадян. Але суспільство особливого роду, розглянуте в аспекті реалізації людиною себе як громадянина. А громадянин, як відомо, - це член політичного співтовариства або держави, що володіє чіткими правами й обов'язками, що накладаються цим членством. Це людина, яка добровільно взяла на себе функцію політика. Проте на відміну від професійного політика громадянин - політик не за посадою, а за розумінням свого громадянського (або суспільного) обов'язку.

Громадянське суспільство - це суспільство людей, які володіють повнотою прав та обов'язків громадян стосовно державий повнотою прав та обов'язків держави стосовно громадян. Таким є об'єктивний зміст громадянського суспільства. Але є й суб'єктивна складова, яку визначає діяльність соціальних груп, рухів і громадян.

Інший підхід до визначення що громадянське суспільство - це не сукупність ізольованих індивідів, а комплекс соціальних відносин, система суспільних інтересів (економічних, соціально-політичних, релігійних, духовних, сімейних, культурних та інших) та потреб членів суспільства. Іншими словами - це сфера самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій та організацій, обмежених відповідними законами від безпосереднього втручання та довічної регламентації діяльності громадян і організацій з боку державної влади.

На сьогодні поняття «громадянське суспільство» використовується

як в широкому, так і у вузькому значеннях. У широкому розумінні громадянське суспільство - це є соціальні структури і відносини, які безпосередньо не регулюються державою, а у вузькому розумінні - це суспільство на певному етапі свого історичного розвитку, коли воно виступає соціально-економічною основою розвитку своєї держави.

Сучасне розуміння громадянського суспільства трактується як сукупність громадських інститутів, які сформовані на добровільній основі, функціонують у межах діючого законодавства, за допомогою яких громадяни вільно реалізують свої права і свободи.

Власне, під громадянським суспільством найчастіше розуміють незалежну від держави особливу сферу громадського життя, що складається з різних соціальних груп, рухів, об'єднань, культурних, національних, територіальних та інших угруповань і є формою вираження різноманітних інтересів особистості.

Основні ознаки ГС складають:

- ✓ громадянська соціалізація індивідів, які розвиваються як особистості, як громадяни, що усвідомлюють свої потреби, інтереси, сприймають норми і цінності. Носієм ГС є, насамперед, особистість, що знаходить соціальну й цивільну активність.
- ✓ права людини, що виступають основою ГС та визначають поле її можливостей.
- ✓ самоуправлінська діяльність громадян, певною мірою не залежна від держави.
- ✓ демократична правова держава, що виражає і захищає права людини.
- ✓ тісний зв'язок ГС з "відкритим суспільством", головною ознакою якого, згідно з К.Поппером, є те, що в ньому "індивідууми змушені приймати власні рішення".
- ✓ реалізація волі людей громадськими засобами, обмеження незаконних зазіхань на їх волевиявлення з боку чиновницького апарату держави.

Громадянське суспільство відображає певний цивілізаційний розвиток суспільства і його можна розглядати через призму відносин між громадянами, які мають різний вимір: соціально-демографічний, політичний, економічний, конфесійний тощо.

До основних ознак громадянського суспільства належить :

- ✓ незалежність інститутів громадянського суспільства від держави;
- ✓ забезпечення прав і свобод індивіда;
- ✓ розвиток демократичних процесів;
- ✓ вільні ринкові відносини;
- ✓ сильний середній клас;
- ✓ свобода слова і засобів масової інформації.
- ✓ максимальна свобода особистості, її розвиток і самореалізація.

Якщо розглядати громадянське суспільство з позицій системного підходу то його можна охарактеризувати як складну багаторівневу систему невідносин зв'язків і структур. Вона включає: 1) всю сукупність міжособових відносин, які розвиваються поза кордонами і без втручання

держави; 2) розгалужену систему незалежних від держави суспільних інститутів, що реалізують повсякденні індивідуальні і колективні потреби

Структурно ГС являє собою багатопланове, багатоаспектне явище. Воно включає матеріально-речову, інституціональну, комунікативну, організаційну, ціннісну, нормативну і суб'єктну підсистеми, що ще недостатньо розвинуті й характеризуються широким спектром проблем.

Громадські організації вже давно привертають до себе увагу науковців, про що свідчить велика кількість публікацій з даної теми. Для аналізу цієї джерельної бази автор застосовує проблемно-хронологічний підхід, який дозволяє розглядати її в контексті суспільно-політичних та економічних змін, що відбувалися.

У СРСР існувало широке коло неурядових організацій, щодо яких уживався термін «масові організації» або «громадські організації». Їм відводилася важлива роль у системі ідеологічно-пропагандистського забезпечення суспільного життя країни. Громадським організаціям (ГО) у Радянському Союзі присвячена значна кількість літератури. Ці видання можуть бути поділені на групи за трьома історичними періодами, які тісно пов'язані з політичною історією СРСР.

Перший період – друга пол. 50-х – перша пол. 60-х рр. – хрущовська «відлига», під час якої стався «вибух» цікавості до громадських організацій і виникла необхідність осмислити дане явище. Потрібно зауважити, що оскільки література є відображенням суспільно-політичних процесів, які відбуваються в країні, а для її створення необхідний певний час, то вона з'являється із значним запізненням. Саме тому в перший період, який характеризується особливою увагою до громадських організацій, робіт, присвячених даному питанню, вийшло дуже мало, а з'явилися вони вже в другому хронологічному періоді.

Другий період – друга пол. 60-х – перша пол. 80-х рр. – період «застою», який характеризувався зменшенням впливу масових організацій на життя суспільства, формалізацією їх діяльності. Цей історичний період є досить великим, і всю джерельну базу, створену в цей час, можна поділити на три групи, відповідно до змісту питань, що розглядалися в цих дослідженнях:

визначення ГО та їх видів, ролі в суспільстві, відмінності від інших добровільних об'єднань;

конституційно-правові питання існування та діяльності ГО;

взаємодія ГО з різними елементами суспільства.

Третій період – з 1985 р. до початку 90-х рр. – перебудова: виникнення та бурхливий розвиток громадських формувань нового типу, які отримали назву неформальних організацій. Цей період був недовгим, порівняно з попередніми, але його важливість, як для формування сучасних неурядових організацій, так і створення літературної бази для їх вивчення, є безсумнівним.

Радянська суспільно-політична наука поділяла громадські організації на чотири основні види: 1) профспілки; 2) кооперативні об'єднання; 3) ВЛКСМ та молодіжні організації; 4) добровільні товариства та союзи. Кожному з цих видів організацій був присвячений ряд публікацій, у тому числі й наукових. Найбільш популярними були дослідження, які вивчали

діяльність профспілок та ВЛКСМ. Наприклад, за підрахунками автора, профспілкам було присвячено близько 70 робіт, кооперативним об'єднанням – близько 50, а ВЛКСМ – більше 1200 публікацій.*

На початку 60-х рр. у СРСР була зроблена спроба виокремити вивчення масових організацій у самостійну наукову галузь, яка отримала назву «політико-правової теорії громадських організацій». Передбачалося, що вона допоможе побачити в політичній системі країни місце одного з її структурних елементів – громадської організації. У роботах цього періоду досліджуються загальнотеоретичні аспекти ГО, їх роль та місце в радянській системі. У 1961 р. вийшла робота А. Лук'янова та Б. Лазарева «Радянська держава та громадські організації», у якій розглядається місце держави та громадських організацій у системі радянської демократії. Це була одна з перших спроб вивчення ГО як важливого елементу суспільно-політичної конструкції країни.

Після розпаду СРСР і створення нових незалежних держав з'являються сучасні неурядові організації, зокрема й ті, які займаються дослідженнями суспільно значущих проблем. І з цього ж моменту починає формуватися присвячена ним літературна база, яка створюється, зазвичай, самими членами таких організацій. Це джерело актуальної інформації, але воно є важкодоступним навіть для фахівців. Зауважимо, що перший етап формування вітчизняної наукової бази з проблем даних інституцій ще не завершився.

Активне, впливове і розвинуте громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальності перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем.

Як засвідчує досвід демократичних держав, розвиток громадянського суспільства за системної державної підтримки дає змогу залучати додаткові людські, організаційні, фінансові та технічні ресурси для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг, сприяння процесу децентралізації державного управління і підвищенню його якості, а також скоротити державні видатки і запобігти корупційним ризикам.

Ухвалення Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки (далі – Національна стратегія) зумовлено необхідністю формування сприятливого середовища для ролі громадянського суспільства, залучення потенціалу його організацій до процесів формування та реалізації державної та регіональної політики, вирішення питань місцевого значення, а також приведення національного законодавства у сфері розвитку громадянського суспільства у відповідність з європейськими стандартами, а також створення належних умов для ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу за

для модернізації України, підвищення добробуту і створення рівних можливостей для всіх.

Варто зазначити, що аналіз розвитку громадянського суспільства саме на Дніпропетровщині свідчить про наявність комплексу проблем. Зокрема, взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю залишається малоефективною через недостатню прозорість діяльності цих органів та забюрократизовані процедури такої взаємодії, низький рівень взаємної довіри.

Гострою проблемою для області також залишається значна кількість політичних партій та громадських організацій, які офіційно зареєстровані, проте тимчасово не ведуть публічної діяльності. Низький рівень їх активності спричинений не тільки внутрішніми чинниками, а й недостатніми умовами для повноцінної діяльності.

Суттєво гальмує розвиток громадянського суспільства також недостатня розвиненість громадянської та політичної культури представників громадськості, а саме: низький рівень політичної грамотності та компетентності основної частини населення; її політична та громадянська пасивність, недостатня участь представників громадськості у процесі підготовки, обговорення та прийняття управлінських рішень. Спостерігаються низький рівень кадрової, фінансової та інституційної спроможності ІГС.

Зазначені аспекти та проблема недостатнього розвитку громадянського суспільства у Дніпропетровській області можуть бути розв'язані завдяки реалізації Програми сприяння розвитку громадянського суспільства у Дніпропетровській області на 2017-2020 роки, що була затверджена на виконання указу Президента в грудні 2016 року рішенням Дніпропетровської обласної ради. Основними завданнями Програми є: залучення громадськості до процесів формування та реалізації державної політики, реалізація у діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування області принципів відкритості, прозорості і публічності, тощо.

В Україні право створення громадських організацій визначено у Законі України «Про громадські об'єднання», який визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань.

Дія цього Закону України «Про громадські об'єднання» поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні. Однак, не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення:

- 1) політичних партій;
- 2) релігійних організацій;

3) непідприємницьких товариств, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

4) асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

5) саморегульованих організацій, організацій, які здійснюють професійне самоврядування;

б) непідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів.

Відповідно до зазначеного закону неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації (іноземні неурядові організації) діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У законі визначено, що громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

У законі також визначено принципи утворення і діяльності громадських об'єднань:

1. Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах:

1) добровільності;

2) самоврядності;

3) вільного вибору території діяльності;

4) рівності перед законом;

5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників);

б) прозорості, відкритості та публічності.

Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.

Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невторчання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого

самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

Вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом.

Рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання.

Відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Встановлені також обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань. Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, забороняються.

Також громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань. Громадським об'єднанням не можуть надаватися владні повноваження, крім випадків, передбачених законом. Інші обмеження права на свободу об'єднання, у тому числі на утворення і діяльність громадських об'єднань, можуть бути встановлені виключно законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

У ст.5 закону визначені гарантії права на свободу об'єднання, відповідно:

– ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке громадське об'єднання. Належність чи неналежність до громадського об'єднання не може бути підставою для обмеження прав і свобод особи або для надання їй органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування будь-яких пільг і переваг.

– кожна особа має право добровільно у будь-який час припинити членство (участь) у громадському об'єднанні шляхом подання заяви до відповідних статутних органів громадського об'єднання. Членство в громадському об'єднанні припиняється з дня подання такої заяви та не потребує додаткових рішень. З того самого дня припиняється перебування члена громадського об'єднання на будь-яких виборних посадах у громадському об'єднанні.

Вимога про зазначення відомостей щодо членства (участі) особи у громадському об'єднанні, якщо така вимога не пов'язана з реалізацією особою своїх прав як особи, яка має право представляти громадське об'єднання, або члена (учасника) громадського об'єднання, не допускається.

Чинним законодавством передбачена можливість спільної реалізації громадськими об'єднаннями своєї мети (цілей): громадські об'єднання мають право реалізовувати свою мету (цілі) шляхом укладення між собою на добровільних засадах угод про співробітництво та/або взаємодопомогу, утворення відповідно до цього Закону громадських спілок, а також в інший спосіб, не заборонений законом. Громадські об'єднання можуть здійснювати співробітництво з іноземними неурядовими організаціями та міжнародними урядовими організаціями з дотриманням законів України та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації - 14 років. Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Засновниками громадської спілки не можуть бути політичні партії, а також юридичні особи, щодо яких прийнято рішення щодо їх припинення або які перебувають у процесі припинення. Кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи.

Засновниками громадської спілки не можуть бути юридичні особи приватного права, єдиним засновником яких є одна і та сама особа. Засновником громадської спілки не може бути юридична особа приватного права, якщо засновник (власник істотної участі) цієї юридичної особи внесений до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності, або щодо яких застосовано міжнародні санкції. Засновником громадської організації не може бути особа, яку визнано судом недієздатною.

Важливо, що повноваження засновника громадського об'єднання закінчуються після державної реєстрації громадського об'єднання в установленому законом порядку.

Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи, які досягли 14 років. Вік членів молодіжної, дитячої організації визначається її статутом у межах, встановлених законом. А членами (учасниками) громадської спілки можуть бути

юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи, фізичні особи, які досягли 18 років та не визнані судом недієздатними.

Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом. Протокол установчих зборів підписується головуючим та секретарем зборів. Протокол, установчих зборів громадського об'єднання має містити відомості про:

- 1) дату та місце проведення установчих зборів;
- 2) осіб, які брали участь в установчих зборах (відповідно до частини одинадцятої цієї статті);
- 3) рішення про утворення громадського об'єднання із зазначенням мети (цілей) його діяльності;
- 4) рішення про визначення найменування та за наявності - скороченого найменування громадського об'єднання;
- 5) рішення про затвердження статуту громадського об'єднання;
- 6) рішення про утворення (обрання) керівника, органів управління громадського об'єднання відповідно до затвердженого статуту;
- 7) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання у правовідносинах з державою та іншими особами і вчиняти дії від імені громадського об'єднання без додаткового уповноваження (далі - особа, уповноважена представляти громадське об'єднання), - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, якщо утворення (обрання) органів управління не передбачено рішенням про утворення такого об'єднання;
- 8) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

У протоколі установчих зборів можуть зазначатися відомості і про інші прийняті на цих зборах рішення стосовно утворення та/або діяльності громадського об'єднання. Особа може бути обрана керівником, обрана до складу керівного органу громадського об'єднання, визначена особою, яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, або визначена особою, уповноваженою представляти громадське об'єднання, за наявності її особистої згоди.

Невід'ємною частиною протоколу установчих зборів громадського об'єднання є реєстр осіб, які брали участь в установчих зборах, в якому обов'язково зазначаються відомості:

- 1) щодо фізичних осіб - прізвище, ім'я та по батькові особи, дата народження, а для іноземців та осіб без громадянства також дані національного паспорта або документа, що його замінює. Дані про особу засвідчуються її особистим підписом;
- 2) щодо юридичних осіб - повне найменування, ідентифікаційний код, юридична адреса, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка уповноважена брати участь в установчих зборах. Ці дані засвідчуються підписом особи, уповноваженої брати участь в установчих зборах.

Громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність із статусом юридичної особи або без такого статусу, підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань", протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів. У разі неподання (не надсилання) документів для реєстрації громадського об'єднання протягом 60 днів з дня утворення таке громадське об'єднання не вважається утвореним.

Важливо, що дії від імені незареєстрованого громадського об'єднання, крім дій, пов'язаних з реєстрацією такого об'єднання, забороняються.

Для отримання статусу юридичної особи громадське об'єднання, що здійснює діяльність без статусу юридичної особи, за рішенням вищого органу управління може звернутися для проведення процедури реєстрації в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

Найменування громадського об'єднання визначається рішенням установчих зборів під час його утворення. Найменування громадського об'єднання складається з двох частин - загальної та власної назв. У загальній назві зазначається організаційно-правова форма громадського об'єднання ("громадська організація", "громадська спілка"). Найменування громадського об'єднання викладається державною мовою. Громадське об'єднання може також викласти свою власну назву, поряд з державною мовою, іноземною мовою або мовою національної меншини. Власна назва громадського об'єднання не повинна бути тотожною власним назвам інших зареєстрованих громадських об'єднань.

Власна назва громадського об'єднання не може містити:

1) найменування органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, складових найменувань цих органів (міністерство, агентство, служба, інспекція, комітет, адміністрація, прокуратура, суд);

2) власну назву громадського об'єднання, діяльність якого заборонена в судовому порядку (протягом трьох років після набрання відповідним рішенням суду законної сили);

3) інші позначення, використання яких обмежено законом.

Власна назва громадського об'єднання не може містити слова "державний", "комунальний" та похідні від них. Власна назва навчального закладу, установи чи організації у власній назві громадського об'єднання може використовуватися лише за згоди відповідного навчального закладу, установи чи організації. Забороняється використання у власній назві громадського об'єднання історичних державних найменувань, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Власна назва громадського об'єднання може містити інформацію про статус громадського об'єднання ("дитяче", "молодіжне", "всеукраїнське") та/або про його вид ("екологічне", "правозахисне" тощо). Також, власна назва громадського об'єднання може містити ім'я (псевдонім) фізичної особи за умови попередньої письмової згоди цієї особи або її спадкоємців,

засвідченої в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом.

Громадське об'єднання має право на використання свого найменування з моменту реєстрації. Забороняється використання найменування громадського об'єднання фізичними та юридичними особами, які не належать до цього громадського об'єднання, без згоди такого громадського об'єднання для цілей, не пов'язаних з діяльністю цього громадського об'єднання. Громадське об'єднання може також мати скорочене найменування, яке визначається рішенням його установчих зборів або вищого органу управління - з'їзду, конференції, загальних зборів тощо (далі - вищий орган управління).

Діяльність громадського об'єднання відбувається відповідно до затвердженого Статуту. Статут громадського об'єднання має містити відомості про:

1) найменування громадського об'єднання та за наявності - скорочене найменування;

2) мету (цілі) та напрями його діяльності;

3) порядок набуття і припинення членства (участі) у громадському об'єднанні, права та обов'язки його членів (учасників);

4) повноваження керівника, вищого органу управління, інших органів управління (керівні органи) громадського об'єднання, порядок їх формування та зміни складу, термін повноважень, а також порядок визначення особи, уповноваженої представляти громадське об'єднання, та її заміни (для громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи);

5) періодичність засідань і процедуру прийняття рішень керівними органами громадського об'єднання, у тому числі шляхом використання засобів зв'язку;

6) порядок звітування керівних органів громадського об'єднання перед його членами (учасниками);

7) порядок оскарження рішень, дій, бездіяльності керівних органів громадського об'єднання та розгляду скарг;

8) джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна громадського об'єднання;

9) порядок створення, діяльності та припинення діяльності відокремлених підрозділів громадського об'єднання (у разі їх створення громадським об'єднанням, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи);

10) порядок внесення змін до статуту;

11) порядок прийняття рішення щодо саморозпуску або реорганізації громадського об'єднання, а також щодо використання його коштів та іншого майна, що залишилися після саморозпуску, - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

У статуті громадського об'єднання можуть бути передбачені додаткові положення щодо утворення, діяльності і саморозпуску чи реорганізації

громадського об'єднання, що не суперечать закону. Статут громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи (у разі, якщо наявність статуту такого об'єднання передбачена рішенням про його утворення), може не містити положень, передбачених 5-8 пунктами.

Громадське об'єднання із статусом юридичної особи може мати власну символіку (емблему, прапор), яка підлягає реєстрації відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань". Символіка громадського об'єднання не повинна відтворювати:

- 1) державні символи України;
- 2) інші офіційні символи чи знаки, які використовуються державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, державні та інші нагороди, печатки та інші відмітні знаки цих органів;
- 3) державні герби, прапори або офіційні назви інших держав;
- 4) ім'я або зображення фізичної особи без письмової згоди такої особи або її спадкоємців, засвідченої в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом;
- 5) інші символи та знаки, використання яких обмежено законом.

Символіка громадського об'єднання має відрізнятися від зображення вже зареєстрованої символіки іншого громадського об'єднання. Символіка громадського об'єднання затверджується уповноваженим статутним органом громадського об'єднання в порядку, визначеному його статутом. Рішення про затвердження символіки має містити: вид символіки, її зображення та опис. Опис символіки повинен містити інформацію про кольори, масштаби та пропорції елементів символіки. Зображення символіки повинно містити повне або скорочене найменування громадського об'єднання. Громадське об'єднання має право на використання власної символіки з дня її реєстрації. Забороняється використання зареєстрованої символіки громадського об'єднання фізичними та юридичними особами без згоди такого об'єднання та для цілей, не пов'язаних з діяльністю такого громадського об'єднання.

1. Для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право:
 - 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі);
 - 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;
 - 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;
 - 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого

самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;

5) проводити мирні зібрання;

б) здійснювати інші права, не заборонені законом.

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право:

1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;

2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;

4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

5) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

3. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створена ним юридична особа (товариство, підприємство) може бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону.

Відповідно до закону держава забезпечує додержання прав громадських об'єднань. Державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом. Втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом.

Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади

Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань.

Проведення в порядку, визначеному законодавством, консультацій з громадськими об'єднаннями щодо проектів нормативно-правових актів, які стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності, є обов'язковим.

Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до закону. Громадські об'єднання, які отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів відповідно до закону. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створені ним юридичні особи (товариства, підприємства) зобов'язані вести бухгалтерський облік, фінансову та статистичну звітність, бути зареєстрованими в органах доходів і зборів та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі відповідно до закону. Надання громадським об'єднанням, створеним ними юридичним особам (товариствам, підприємствам) пільг, у тому числі з оподаткування, здійснюється на підставах та в порядку, визначених законом.

Відтак, можна зробити висновок, що в Україні створені сприятливі умови для створення громадських об'єднань, зокрема, для громадських організацій, які виступають основою громадянського суспільства. Діючи, ефективно громадські організації створюють «соціальний капітал», завдяки якому громадяни отримують можливість самореалізації, захисту своїх прав та законних інтересів.

Важливе значення також має волонтерський рух, який у 2013-2016 рр. довів свою важливу роль у захисті країни, допомозі внутрішнім переміщеним особам, інвалідам, ветеранам АТО та ін.

Це питання регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність». Відповідно до визначення наведеного у законі волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. При цьому законодавець чітко визначив, що безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Волонтерська діяльність має ґрунтуватися на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

Основні напрямки волонтерської діяльності:

надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;

здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії

особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;

сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції;

сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи;

надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством.

У зазначеному законі визначені права та обов'язки волонтерів. Волонтер - фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника. Особи віком від 14 до 18 років не можуть надавати волонтерську допомогу за напрямками, визначеними абзацами восьмим та дев'ятим частини третьої статті 1 зазначеного закону, а також у медичних закладах. Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Волонтери надають волонтерську допомогу на базі організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на підставі договору про провадження волонтерської діяльності, укладеного з такою організацією чи установою, або без такого договору. Волонтери можуть надавати волонтерську допомогу індивідуально, при цьому вони зобов'язані повідомляти отримувачів волонтерської допомоги про те, що вони не співпрацюють з організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів. Волонтер може отримати посвідчення волонтера, здійснюючи волонтерську діяльність в організаціях та установах, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

Волонтер має право на:

- ✓ належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема, отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням;
- ✓ зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу;
- ✓ відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності, передбачених статтею 11 зазначеного Закону;
- ✓ інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством.

Волонтер зобов'язаний:

- ✓ сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності;
- ✓ у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я;
- ✓ у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку);
- ✓ не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність;
- ✓ дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- ✓ у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором;
- ✓ відшкодувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону.

Відтак першим кроком для активної участі у громадському житті може бути волонтерство. Як ми побачили навіть волонтерська діяльність чітко регламентована чинним законодавством. І волонтер має знати про особливості здійснення волонтерської діяльності, свої права та обов'язки.

У цьому модулі ми розглянули основні теми пов'язані із громадянським суспільством, правовою основою діяльності громадських організації та волонтерської діяльності. У наступному розділі ми розглянемо більш детально стан розвитку громадянського суспільства у Дніпропетровській області, основні проблеми та шляхи формування сприятливого середовища для розвитку громадської ініціативи, активізації молоді та залучення її до громадських рухів.

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Варто зазначити, що важливість окресленої тематики усвідомлюється в Україні не лише представниками наукової громадськості та експертного середовища. Національний інститут стратегічних досліджень (далі - НІСД) 10 листопада 2017 р. в рамках проекту USAID «Громадяни в дії», який реалізується Українським незалежним центром політичних досліджень (далі – УНЦПД) провів засідання круглого столу з питань розвитку громадянського суспільства, пріоритетів та завдань державно-громадської взаємодії з презентацією доповіді «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: як організувати ефективну реалізацію Стратегії на регіональному рівні» підготовленої на виконання Указу Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 р. № 68/2016. Участь у заході взяли представники міжнародних організацій, органів державної влади, провідних наукових установ та аналітичних центрів України, громадських об'єднань, засобів масової інформації.

В раніше оприлюднених аналітичних доповідях НІСД «Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні» (2012 рік), «Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості» (2014 рік) та «Розвиток громадянського суспільства в Україні» (2015 рік) розглядаються процеси інституціонального розвитку громадянського суспільства, стан формування та впровадження різних форм взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства, подається загальна характеристика громадського сектора, досліджуються суспільні ініціативи, форми і практики самоорганізації громадян. Автори цих доповідей (В. Яблонський, О. Корнієвський, П. Вознюк, Д. Горелов, Ю. Опалько, Г Палій, А. Єрмолаєв, М. Розумний) зосередили свою увагу, в тому числі, на визначенні стратегічних пріоритетів і головних завдань державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства, оцінці політико-правового середовища у цій сфері, формулюванні пріоритетних завдань удосконалення нормативно-правової бази функціонування об'єднань громадян, виробленні кроків, спрямованих на досягнення належного рівня взаємодії органів державної влади та громадськості для ефективної реалізації державної політики, здійснення дієвого громадського контролю, впровадження реформ.

В аналітичній доповіді «Розвиток громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів» (2016 рік) експерти НІСД, крім зазначених вище питань, проаналізували також основні тенденції та проблеми взаємодії органів державної влади і громадських об'єднань в умовах системного реформування в Україні та протидії зовнішній агресії, обґрунтували важливість Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства для поліпшення його політико-правового середовища, розглянули основні проблеми участі

громадськості у місцевому самоврядуванні.

Протягом останніх років найбільш вагомими є окремі статті і публікації експертів неурядових дослідних та громадських організацій, колективні праці, підготовлені УНЦПД. Співавторами цих публікацій виступили: М. Лациба та А. Красносільська (УНЦПД), А. Волошина (Творче об'єднання «ТОРО», Контактна група Transparency International в Україні), О. Хмара (Творче об'єднання «ТОРО»), В. Рубцов (Інститут місцевої демократії), Н. Чермошенцева (Громадська організація «Нова генерація»), О. Ващук (Інформаційно-правовий центр «Наше право»), В. Купрій (Творчий центр ТЦК), В. Тимошук (Центр політико-правових реформ), О. Вінніков (Мережа розвитку європейського права) та інші.

Видана УНЦПД у 2013 році книга «Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства», в якій наведено методичні рекомендації щодо шляхів і заходів з реалізації Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства, зокрема стосовно вдосконалення законодавства на національному та місцевому рівнях; забезпечення умов для участі громадськості у формуванні та реалізації політики; запровадження консультацій з громадськістю; запровадження і популяризації інструментів місцевої демократії; здійснення громадського контролю за діяльністю органів влади; сприяння проведенню громадських експертиз та роботі консультативно-дорадчих органів; залучення громадських об'єднань до реалізації державної і місцевої політики, надання соціальних послуг та виконання заходів цільових програм; підвищення рівня громадянської та правової культури; фінансової підтримки громадських об'єднань; розробки та реалізації регіональних цільових програм сприяння розвитку громадянського суспільства. Крім того, книга містить рекомендації та поради з планування і моніторингу діяльності органів виконавчої влади щодо реалізації відповідної політики, залучення до цього процесу громадських об'єднань, створення і забезпечення роботи структурних підрозділів у зв'язках із громадськістю.

Інша праця УНЦПД під назвою «Як організувати державну політику сприяння розвитку громадянського суспільства» містить аналіз розробки та реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в країнах Європи ґрунтується на дослідженнях Європейського центру некомерційного права.

Варто зазначити, що книга УНЦПД «Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити?», публікація експертів УНЦПД «Розробка регіональних цільових програм сприяння розвитку громадянського суспільства», та названі вище публікації УНЦПД мають не науковий, а практичний характер та видані за рахунок зарубіжних грантів у рамках програми МАТРА посольства Королівства Нідерландів в Україні, програми «Громадянське суспільство та належне врядування» Міжнародного фонду «Відродження», проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), проекту «Розвиток громадянського суспільства» Програми розвитку ООН.

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Громадянське суспільство і його цінності, пріоритети сприяють формуванню національних інтересів держави. Тому процес формування громадянського суспільства є поступовим. Становлення громадянського суспільства в Україні має глибоке історичне коріння. Ще за давніх часів функціонують самоврядні місцеві громади - верві та віче, як орган прямого народовладдя. З прийняттям християнства розвивається самоврядування церковних громад. В середні віки благодійністю та наданням соціальних послуг займались церкви. Через відсутність системи надання соціальних послуг українські громади, як правило сільські, сформували систему груп самопомоги. У добу Козацької держави інтенсивно розвивалися козацьке та місцеве самоврядування. Коли Україна була поділена між Польщею та Росією, було сформовано національно-визвольний рух. Кінець 19-го та початок 20 століть характеризується приватною благодійністю промисловців, які допомогли створити систему соціальної підтримки нужденних, а також сприяли розвитку освіти, охорони здоров'я та культури. Деякі благодійники також підтримували український визвольний рух, який продовжив свою діяльність і до радянської епохи.

За радянських часів участь громадськості в суспільно-політичних процесах та надання соціальних послуг суворо контролювалась державою, що призвело до створення дисидентського руху, який підняв велику хвилю боротьби за незалежність України і створив передумови для появи української держави в 1991 році.

Незалежна Україна отримання нове покоління громадських організацій, які мали характерні для західного типу ОГС системи менеджменту та проектний підхід до діяльності, стимулювались міжнародною технічною допомогою. Між тим, багато «старих» громадських організацій та благодійних фондів, профспілок, асоціацій і об'єднань почали адаптуватися до нових умов, змінюючи свій менеджмент та управління. Але завдяки підтримці міжнародних фондів та програм було засновано багато організацій громадянського суспільства, переважна частина яких діє і до тепер.

У той час, як ОГС розвивали свої організаційні можливості, зменшувалася кількість громадян, які беруть участь у діяльності самих організацій. Не дивлячись на появу нових організацій, чисельність активних ОГС поступово зменшувалася. Це було пов'язано з економічною і соціальною кризою, але головна проблема полягала в тому, що після здобуття незалежності країни, чимало ОГС не змогли перебудувати свою діяльність у відповідності до вимог часу та надавати необхідні послуги, захищати належним чином важливі інтереси громадян. Відсутність підтримки та недостатньої уваги з боку органів влади теж вплинуло на зменшення кількості ОГС.

На початку 2000-х економічна ситуація в Україні почала

покращуватись, що допомогло ОГС розширити базу фінансування та діяльність в сфері правозахисту, демократичних прав і свобод громадян, контролю за діями влади, представництва інтересів. Під час виборчих компаній 2002 та 2004 років українські ОГС почали набувати необхідного досвіду в створенні коаліцій, метою яких була протидія адміністративному ресурсу, що масово використовувався на той час.

Але довіра, яку отримали політичні партії та блоки, що належали до Помаранчевої коаліції, була втрачена і очікування на реформи в країні залишилися незадоволеними, в тому числі й стосовно сприяння розвитку громадянського суспільства, яке опинилось у кризі через пасивність населення та втрату громадської довіри до політиків. І знову ОГС не змогли знайти себе в новій ситуації.

У той же час протягом 2004 - 2010 років було прийнято низку урядових рішень з питань залучення ОГС до процесу прийняття рішень. Зокрема було запроваджено: проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю, створення при таких органах громадських рад (2004), сприяння органами виконавчої влади проведенню громадської експертизи їх діяльності (2008). Крім того у 2007 році Урядом була схвалена Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства.

Після перемоги на президентських виборах у 2010 році, на відміну від «помаранчевої» влади, «регіонали» прийняли як Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації, так і нові закони та підзаконні акти, що врегулювали правовий статус ОГС, процедури їх легалізації, ведення ними господарської діяльності, звітності тощо. Ці документи були розроблені громадськими експертами; затвердження яких відбулося в результаті тиску громадськості та не відображало орієнтацію тогочасної влади на співпрацю з громадянським суспільством.(USAID 2014).

Розробка нової державної Стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні (далі - Стратегія) стала закономірним результатом реагування Української держави на основні тенденції та проблеми його розвитку після Революції Гідності, зростання впливу організованої громадськості на різні сфери життєдіяльності. Крім того, ухвалення нової Стратегії було об'єктивно зумовлено внутрішньополітичними змінами в країні та її міжнародного становища: початок російської агресії, оновлення кадрового корпусу органів державної влади внаслідок позачергових президентських і парламентських виборів у 2014 р., проведення місцевих виборів у 2015 р. та низки реформ, зокрема реформи поліції, створення антикорупційних органів, проведення люстрації та декомунізації.

Ухвалення Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки (далі – Національна стратегія) зумовлено необхідністю формування сприятливого середовища для ролі

громадянського суспільства, залучення потенціалу його організацій до процесів формування та реалізації державної та регіональної політики, вирішення питань місцевого значення, а також приведення національного законодавства у сфері розвитку громадянського суспільства у відповідність з європейськими стандартами, а також створення належних умов для ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу за для модернізації України, підвищення добробуту і створення рівних можливостей для всіх.

Безумовною перевагою нової Стратегії є її відкритий характер – за результатами моніторингу та оцінки її реалізації передбачена можливість внесення пропозицій щодо подальшої актуалізації основних положень цього документу. Відкритість та прозорість реалізації Стратегії забезпечує інформування громадськості про хід її реалізації на веб-сайті Офіційного інтернет - представництва Президента України, а також її інформування про стан виконання щорічних планів заходів щодо реалізації Стратегії місцевими органами виконавчої влади на їх офіційних веб-сайтах.

Стратегією визначено чотири основні напрями її реалізації:

- створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку ОГС;
- забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення;
- стимулювання участі ОГС в соціально-економічному розвитку України;
- створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У сучасних умовах соціальна відповідальність у всіх сферах суспільного життя (економічній, політичній і соціальній) є однією з провідних вимог громадянського суспільства. Більшість населення України вже усвідомлює, що змінити державу не можна, покладаючись лише на політиків. Під впливом організацій громадянського суспільства (далі – ОГС) маємо констатувати наявність чітко сформульованих вимог громадян щодо оновлення органів державної влади на всіх рівнях через проведення антикорупційної реформи та децентралізації влади, дотримання законності через проведення судової реформи та реформування правоохоронної системи.

Від держави громадяни насамперед очікують: соціального забезпечення, справедливості й правосуддя, захисту від зовнішньої агресії, безплатного медичного обслуговування, забезпечення робочим місцем, захисту фізичної безпеки, правопорядку, створення рівних правил для всіх при мінімальній втручанні держави в економіку. Водночас такі очікування (вимоги) громадян формуються в умовах

посилення кризи довіри до органів влади, правлячого класу та соціальних інститутів; складного економічного становища. Українське суспільство продовжує очікувати від держави покращення соціально-економічних умов життя, низький рівень якого становить загрозу процесам демократизації та розвитку громадянського суспільства.

У щорічному аналізі демократичних процесів у Центральній і Східній Європі та Євразійському регіоні Nations in Transit 2016, який проводить Freedom House, Україна посіла 18-те місце із 29 країн. Рейтинг ґрунтується на семи показниках: процес виборів, розвиток громадянського суспільства, свобода ЗМІ, рівень демократії центрального уряду, рівень демократії місцевого правління, незалежність і робота системи правосуддя, корупція. Згідно з цими показниками, найбільші проблеми України – у сфері корупції та системі правосуддя (оцінка 6 із 7 балів), найкраща ситуація – із розвитком громадянського суспільства (2,25 бала із 7, що відповідає європейському рівню).

Загалом аналіз динаміки інституалізації громадянського суспільства, що базується на даних ЄДРПОУ Державної служби статистики без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя (табл. 1)

Таблиця 1. Динаміка кількості громадських об'єднань в Україні у 2013–2017 рр., од.

Недержавні організації	Станом на:				
	01.01. 2013	01.01. 2014	01.02. 2015*	01.01. 2016*	01.04. 2017*
Громадські	74500	77286	64526	70321	77252
Профспілки та об'єднання	28852	29274	25853	26321	27070
Благодійні	14055	14999	13579	15384	17062
Об'єднання співвласників	15018	16213	15719	17109	26583
Органи	1426	1503	1358	1415	1507

Примітка. * – без урахування анексованої території АР Крим та м. Севастополя.

Джерело: складено за даними ЄДРПОУ Державної служби статистики України за відповідні роки.

Громадянське суспільство України не є однорідним і має певні специфічні характеристики. По-перше, громадянське суспільство можна умовно поділити на організоване (складається з зареєстрованих та/чи легалізованих організацій) та неформальне (складається з тимчасових та, переважно, спонтанних ініціатив та рухів). В той час як перші

виконують ряд важливих функцій (надають соціальні послуги, розробляють та просувають нові закони або покращення до існуючих, проводять моніторинг діяльності органів влади тощо), останні об'єднуються для вирішення певних нагальних, як правило, дуже вузьких та ситуативних потреб або представлення громадських настроїв. По-друге, зареєстровані ОГС теж розрізняються за мотивами створення та типом засновників. Умовно ОГС можна поділити на ті, що відстоюють інтереси своїх цільових груп, та ті, що в своїй діяльності керуються інтересами засновників (представників бізнесу та влади і політичних діячів). Ще однією лінією поділу між українськими ОГС є джерела їх фінансування. В Україні є невелика частина національних та місцевих організацій (до 1000 ОГС), які проводять свою діяльність майже виключно за донорські кошти та/або керуються їх пріоритетами в своїй основній діяльності (ТЦК 2013). Хоча доля таких організацій є невеликою, їх залежність від донорського фінансування складає в середньому до 45% річного бюджету. Виплати з державного та місцевих бюджетів отримують 20% ОГС, але вони складають лише 7% у їх бюджетах. Пожертви громадян отримують 43% опитаних ТЦК організацій, а їх частка у бюджеті становить лише 15%. Гранти від місцевих організацій отримують 13% ОГС і їх частка в бюджеті становить 7%. Власна комерційна діяльність є джерелом фінансування у 10% респондентів, але їх частка в бюджеті становить лише 3%. І наостанок, великим викликом для українських ОГС є членство, хоча закони зобов'язують всі організації мати членів їх кількість, за різними дослідженнями, є все ще дуже обмеженою і складає до 2% населення України.

Тут варто зазначити, що динаміка розвитку громадянського суспільства саме на Дніпропетровщині характеризується переважно позитивними тенденціями. Разом з тим, аналіз цього процесу свідчить про наявність комплексу проблем. Зокрема взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю залишається малоефективною через недостатню прозорість діяльності цих органів та бюрократизовані процедури такої взаємодії, низький рівень взаємної довіри. Гострою проблемою для області також залишається значна кількість політичних партій та громадських організацій, які офіційно зареєстровані, проте тимчасово не ведуть публічної діяльності. Низький рівень їх активності спричинений не тільки внутрішніми чинниками, а й недостатніми умовами для повноцінної діяльності.

Також недосконалість чинного законодавства створює штучні бар'єри для реалізації громадських ініціатив, утворення та діяльності окремих видів організацій громадянського суспільства, розгляду та врахування громадських пропозицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

Рівень гармонізації законодавства України із законодавством країн Європейського Союзу та врахування кращого міжнародного досвіду у сфері розвитку громадянського суспільства є недостатнім.

Такий стан справ призвів до того, що:

недостатньою є практика залучення громадськості до формування та реалізації державної політики і вирішення питань місцевого значення;

благодійники не мають ефективних стимулів з боку держави та обтяжені бюрократичними процедурами, відсутній дієвий механізм захисту від шахрайства та інших зловживань у сфері благодійництва;

більшість інститутів громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки через її обмежений обсяг, недостатність прозорості конкурсних процедур та надання необґрунтованих переваг окремим видам інститутів громадянського суспільства;

потенціал інститутів громадянського суспільства не повною мірою використовується органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг;

спостерігається тенденція надання переваги у цій сфері державним і комунальним підприємствам та установам, що не сприяє підвищенню якості послуг та призводить до надмірного зростання бюджетних видатків;

відсутня єдина державна інформаційно-просвітницька політика у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства.

Ураховуючи зазначені вище негативні явища, характерні для процесу розвитку громадянського суспільства у Дніпропетровській області, перед облдержадміністрацією, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування постає завдання створення сприятливих умов для подальшого розвитку громадянського суспільства в регіоні.

В Україні громадянами створена велика кількість ІГС (громадські організації, благодійні організації, профспілки і організації роботодавців, друковані засоби масової інформації тощо). Через фіксацію зростання чи зменшення кількості утворених і легалізованих об'єднань громадян, інших громадських формувань можна оцінити стан формування громадянського суспільства в Україні. Щодо статистичних показників, то за даними Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області на 01.01.2017 р. в регіоні легалізовано 5345 громадських організацій. Серед проблеми розвитку громадянського суспільства в регіоні є концентрація ІГС у великих містах та майже повна їх відсутність у селищах та селах. Згідно із адміністративно-територіальним поділом станом на 1 січня 2016р. на Дніпропетровщині налічується 20 міст, у тому числі 13 — обласного значення, 22 райони, 46 селищ міського типу, 1435 сільських населених пунктів, 288 сільських і 40 селищних рад. Однак у м. Дніпро зареєстрована найбільша кількість громадських організацій.

У Дніпропетровській області громадські організації об'єднують висококваліфікованих експертів у різних сферах, що мають досвід розробки та реалізації стратегій і програм. І цей потенціал зосереджений в ІГС може бути використаний для спільного вирішення актуальних проблем, які стоять перед органам виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Таким чином ІГС здатні забезпечити підвищення результативності та ефективності реформ, що реалізуються в Україні, зокрема: у сфері децентралізації, протидії корупції, підвищення соціальних стандартів, якісного надання адміністративних та суспільних послуг. Кожного дня з'являються нові приклади успішного поєднання зусиль органів влади та потенціалу ІГС. Співпраця органів влади із ІГС дозволяє залучити кращий світовий досвід, розробки, технології та додаткові фінансові ресурси для розв'язання нагальних проблем. Одним з найбільш відомих прикладів спільного вирішення проблем на національному, регіональному та місцевому рівні стало запровадження електронної системи публічних закупівель ProZorro. Відомими також є результати поєднання зусиль ІГС та органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері, що дозволило значно спростити для розуміння пересічними громадянами складний бюджетний процес та запровадити партисипаторні бюджети (бюджети участі), візуалізувати процеси надходження та використання бюджетних коштів «Відкритий бюджет», «Розумне місто» та ін.

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ З РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Розвиток громадянського суспільства є однією з найважливіших умов успішної модернізації та сталого розвитку України, становлення її як демократичної, правової і соціальної держави, практичного вирішення низки соціально-політичних проблем, у тому числі реального забезпечення законних прав та свобод людини.

Ухвалення Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки зумовлено необхідністю створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Стратегія спирається на базові цінності відносин між демократичною державою і громадянським суспільством, зумовлена становленням такого суспільства як основи народовладдя та прагненням створити належні умови для ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу задля модернізації України, підвищення добробуту і створення рівних можливостей для всіх.

Національна Стратегія – це узагальнене бачення процесів розвитку громадянського суспільства і план дій, метою якої є:

- створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства;
- налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами

державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства;

- сприяння підвищенню громадської активності, волонтерству та благодійництву;
- сприяння залученню громадськості до процесів формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення.

Завдання, передбачені Стратегією, можуть бути виконані лише за умови взаємовигідної та рівноправної співпраці між органами державної влади, місцевого самоврядування та організаціями громадянського суспільства. Серед першочергових завдань для реалізації Стратегії було визначено розроблення та затвердження щорічних планів проведення відповідних заходів з визначенням механізмів (нормативно-правові, організаційні, фінансові та ін.) втілення основних напрямів і завдань Стратегії. Відповідно до зазначеного вище Указу Президента України від 26 лютого 2016 р. реалізацію Стратегії на регіональному та місцевому рівнях доручено обласним державним органам влади. Рішенням від 2 грудня 2016 р. під час 7 сесії VII скликання Дніпропетровської обласної ради була затверджена «Програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Дніпропетровській області на 2017 – 2020 роки» [4].

Метою Програми є створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів із залученням громадської ініціативи та самоорганізації.

Програма має такі пріоритетні завдання:

1. Створення системи ресурсного, інформаційного, нормативно-правового забезпечення сталої діяльності та розвитку інститутів громадянського суспільства (далі - ІГС):

- Розробка та затвердження Порядку щодо проведення структурними підрозділами облдержадміністрації консультацій з громадськістю;
- Розроблення Положення про соціальне замовлення та про умови конкурсу щодо його проведення;
- Розроблення методичних рекомендацій для органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо проведення консультацій з громадськістю;
- Проведення моніторингу та оцінки програм і проектів, які виконуються організаціями громадянського суспільства за рахунок бюджетних коштів

2. Розвиток механізмів співпраці органів влади з ІГС у вирішенні пріоритетних проблем територіальних громад. Підвищення рівня громадянської, політичної та правової культури населення, обізнаності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування у питаннях громадянського суспільства:

- Організація і проведення навчань, семінарів, лекцій, практикумів, форумів, зборів, тренінгів для представників інститутів громадянського суспільства, членів громадських рад при обласній та районних державних адміністраціях, виконавчих комітетах міських рад з питань розвитку громадянського суспільства, взаємодії органів влади з об'єднаннями громадян, проведення громадської експертизи, організації доступу до публічної інформації тощо

- Виготовлення та придбання поліграфічної продукції (плакати, брошури, буклети, листівки, книги, довідники, методичні рекомендації, посібники, інформаційна та інша друкована продукція) з питань розвитку громадянського суспільства, створення та діяльності інститутів громадянського суспільства, їх взаємодії з органами влади

- Виготовлення та розміщення на радіо і телебаченні відео- та аудіороликів з питань розвитку громадянського суспільства

- Проведення днів інформування населення з питань, що стосуються розвитку громадянського суспільства

3. Забезпечення участі ІГС у формуванні та реалізації державної та регіональної політики, підготовці та прийнятті управлінських рішень, здійсненні громадянського контролю за діяльністю місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Підтримка ініціатив суб'єктів громадянського суспільства:

- Проведення експертиз та консультацій з громадськістю (круглих столів, конференцій, громадських обговорень та слухань, електронних консультацій, відеоконференцій тощо) з обговорення проектів суспільно значущих нормативно-правових актів, актуальних питань соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку регіону та держави

- Організація і проведення соціологічних досліджень, анкетувань, онлайн-опитувань з метою вивчення громадської думки щодо стану розвитку громадянського суспільства, визначення рейтингу регіональних проблем, які потребують першочергового розв'язання, оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування

- Проведення конкурсів проектів з розвитку громадянського суспільства, які були розроблені громадськими організаціями

- Надання на конкурсних засадах неприбутковим громадським організаціям фінансової підтримки для покриття видатків на оренду приміщень, що перебувають у власності територіальних громад

- Використання на конкурсній основі механізму соціальних замовлень для неприбуткових державних організацій з метою надання соціальних послуг населенню. Здійснення моніторингу реалізації соціальних замовлень

4. Стимулювання громадської активності, налагодження ефективної взаємодії ІГС з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування:

- Започаткування та проведення на території області «Дня громадянського суспільства», Проведення щорічного обласного конкурсу

«Кращий волонтер року», «Громадська організація року», конкурсу журналістів на краще висвітлення проблематики громадянського суспільства

- Організація для представників інститутів громадянського суспільства Днів відкритих дверей у структурних підрозділах облдержадміністрації, місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування

- Матеріально-технічне забезпечення проведення засідань громадської ради при обласній державній адміністрації

Координацію виконання Програми здійснює її замовник – департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації, подає до облдержадміністрації та обласної ради узагальнену інформацію про стан та результати її виконання.

Реалізація завдань, передбачених Програмою, покладається на структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації та виконавчі комітети міських, селищних, сільських рад регіону, які подають до департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації інформацію про стан та виконання завдань Програми.

Виконання завдань та заходів Програми забезпечить:

- створення системи інформаційної, консультативної та організаційно-методичної підтримки розвитку громадянського суспільства у його процесі;

- підвищення рівня громадянської та правової культури населення області, професійного рівня та обізнаності державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування з питань розвитку громадянського суспільства, взаємної довіри, налагодження ефективної та конструктивної взаємодії між органами влади та громадськістю;

- активізацію участі інститутів громадянського суспільства в розробці і впровадженні суспільно значущих проектів, формуванні та реалізації державної і регіональної політики;

- відкритість та прозорість діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Отже, з усього вищезазначеного можна зробити висновок, що інститути громадянського суспільства отримали реальний механізм та можливість для розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні та в Україні в цілому. Проте даний механізм стане ефективним лише у випадку активної участі громадських організацій у виробленні, реалізації, оцінці заходів регіональної програми, а також за умови активної співпраці громадян із органами виконавчої влади і місцевого самоврядування. Для того, щоб процес участі був результативним необхідно добре розумітися на існуючій системі органів влади. Гілках влади, регламентах їх діяльності. Саме цьому питанню присвячений наступний розділ.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

навчальний курс

м. Дніпро
24 січня 2018 р.

Вільний мікрофон

Громадська організація – це ...

Люди створюють громадські організації для ...

Волонтери – це...

Сказати не означає Почути
Почути не означає Зрозуміти
Зрозуміти не означає Погодитись
Погодитись не означає Використати на практиці
Використати на практиці не означає Запам'ятати

Я НЕ ДАЮ
ХАБАРИ,

бо дуля їм з маком

КОРУПЦІЇ НЕМАЄ ВИПРАВДАНЬ!

www.decorruption.org.ua

Майкл Шур
телеведучий

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про громадські об'єднання

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1)

(Закон до Закону див. в Законі
№ 2076-VI від 22.06.2012, ВВР, 2013, № 22, ст.216)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 406-VII від 04.07.2012, ВВР, 2014, № 20-21, ст.712
№ 231-VII від 16.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.801 - вразливі чинність на підставі Закону
№ 732-VII від 28.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.811
№ 267-VII від 23.02.2014, ВВР, 2014, № 17, ст.593
№ 1594-VII від 04.07.2014, ВВР, 2014, № 36, ст.1186)

Закон України «Про громадські об'єднання»

Громадське об'єднання - це **добровільне об'єднання фізичних осіб** та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як **громадська організація** або **громадська спілка**.

Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є **фізичні особи**.

Громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є **юридичні особи приватного права**, а членами (учасниками) можуть бути **юридичні особи приватного права та фізичні особи**.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом **юридичної особи** або **без такого статусу**.

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є **непідприємницьким товариством**, **основною метою якого не є одержання прибутку**.

Принципи утворення і діяльності громадських об'єднань

Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах:

- 1) **добровільності**;
- 2) **самоврядності**;
- 3) **вільного вибору території діяльності**;
- 4) **рівності перед законом**;
- 5) **відсутності майнового інтересу їх членів (учасників)**;
- 6) **прозорості, відкритості та публічності**.

Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.

Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

Вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом.

Рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання.

Відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ.

Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань

Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, забороняються.

Гарантії права на свободу об'єднання

Ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке громадське об'єднання. Належність чи неналежність до громадського об'єднання не може бути підставою для обмеження прав і свобод особи або для надання їй органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування будь-яких пільг і переваг.

Гарантії права на свободу об'єднання

Кожна особа має право добровільно у будь-який час припинити членство (участь) у громадському об'єднанні шляхом подання заяви до відповідних статутних органів громадського об'єднання. Членство в громадському об'єднанні припиняється з дня подання такої заяви та не потребує додаткових рішень. З того самого дня припиняється перебування члена громадського об'єднання на будь-яких виборних посадах у громадському об'єднанні.

Засновники громадського об'єднання

1. Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли **18** років, а молодіжної та дитячої громадської організації - **14** років.

Засновники громадського об'єднання

Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Засновниками громадської спілки не можуть бути політичні партії, а також юридичні особи, щодо яких прийнято рішення щодо їх припинення або які перебувають у процесі припинення.

Засновники громадського об'єднання

Кількість засновників громадського об'єднання **не може бути меншою, ніж дві особи**.

Засновниками громадської спілки **не можуть бути юридичні особи приватного права**, єдиним засновником яких є одна і та сама особа.

Члени (учасники) громадського об'єднання

Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи, визначені частиною першою статті 7 Закону України «Про громадські об'єднання» (*громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації - 14 років*), які досягли 14 років. Вік членів молодіжної, дитячої організації визначається її статутом у межах, встановлених законом.

Члени (учасники) громадського об'єднання

Членами (учасниками) громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи, фізичні особи, які досягли 18 років та не визнані судом недієздатними.

Утворення та реєстрація громадського об'єднання

Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом.

Утворення та реєстрація громадського об'єднання

Для отримання статусу юридичної особи громадське об'єднання, що здійснює діяльність без статусу юридичної особи, за рішенням вищого органу управління може звернутися для проведення процедури реєстрації в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань

Утворення та реєстрація громадського об'єднання

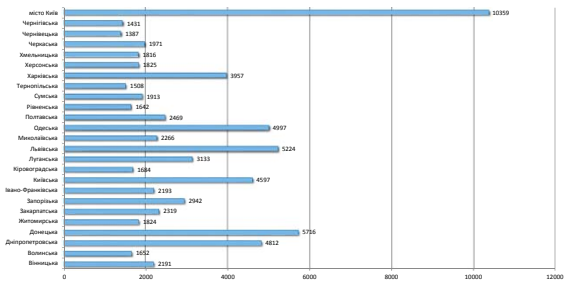
Для отримання статусу юридичної особи громадське об'єднання, що здійснює діяльність без статусу юридичної особи, за рішенням вищого органу управління може звернутися для проведення процедури реєстрації в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань

Найменування громадського об'єднання

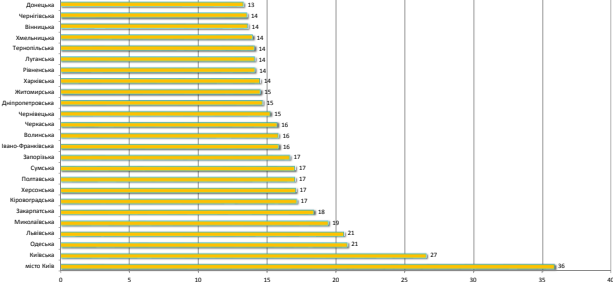
1. Найменування громадського об'єднання визначається рішенням установчих зборів під час його утворення.
2. Найменування громадського об'єднання складається з двох частин - загальної та власної назв. У загальній назві зазначається організаційно-правова форма громадського об'єднання («громадська організація», «громадська спілка»).

ПРАКТИЧНА ВПРАВА

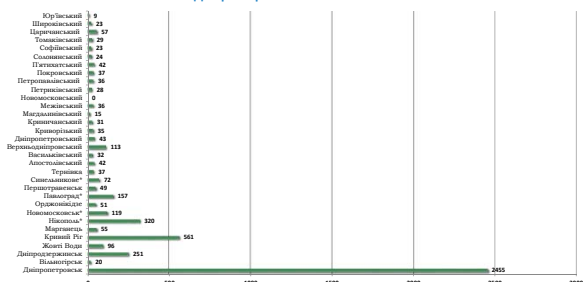
Кількість легалізованих громадських організацій у Дніпропетровській області

Кількість громадських організацій на 10 тис. наявного населення

Кількість легалізованих об'єднань громадян у містах та районах Дніпропетровської області

Права громадських об'єднань

Для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право:

- 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі);
- 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;
- 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;

Права громадських об'єднань

- 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;
- 5) проводити мирні зібрання;
- 6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

Права громадських об'єднань

2. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право:
- 1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;
 - 2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

Права громадських об'єднань

- 3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;
- 4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

Права громадських об'єднань

- 5) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

Фінансова підтримка та звітність громадських об'єднань

1. Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до закону.

Фінансова підтримка та звітність громадських об'єднань

2. Громадські об'єднання, які отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів відповідно до закону.

Фінансова підтримка та звітність громадських об'єднань

3. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створені ним юридичні особи (товариства, підприємства) зобов'язані вести бухгалтерський облік, фінансову та статистичну звітність, бути зареєстрованими в органах доходів і зборів та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі відповідно до закону. Надання громадським об'єднанням, створеним ними юридичним особам (товариствам, підприємствам) пільг, у тому числі з оподаткування, здійснюється на підставах та в порядку, визначених законом.

Способи припинення діяльності громадського об'єднання

Припинення діяльності громадського об'єднання здійснюється:

- 1) за рішенням громадського об'єднання, прийнятим вищим органом управління громадського об'єднання, у визначеному статуті порядку, шляхом саморозпуску або реорганізації;
- 2) за рішенням суду про заборону (примусовий розпуск) громадського об'єднання.

Волонтерська діяльність та основні засади її провадження

Волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська допомога - роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами.

Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності.

Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

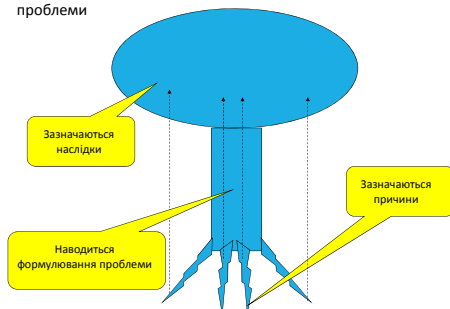
ЩО ТАКЕ ПРОБЛЕМА?

це незадоволені потреби, недотримані цінності чи можливості поліпшення суспільного життя, економічних умов тощо, які можуть бути вирішені чи реалізовані шляхом публічних заходів;

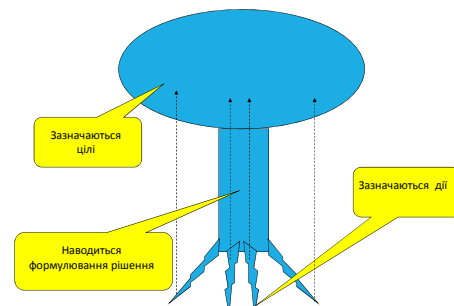
є відправним пунктом у розробці довгострокових програм урядових дій загальносуспільного, галузевого чи регіонального значення;

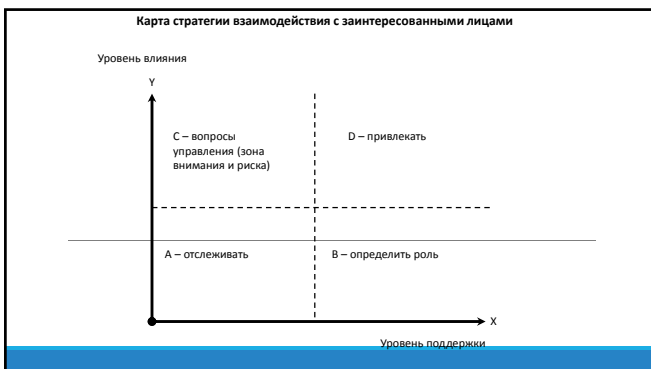
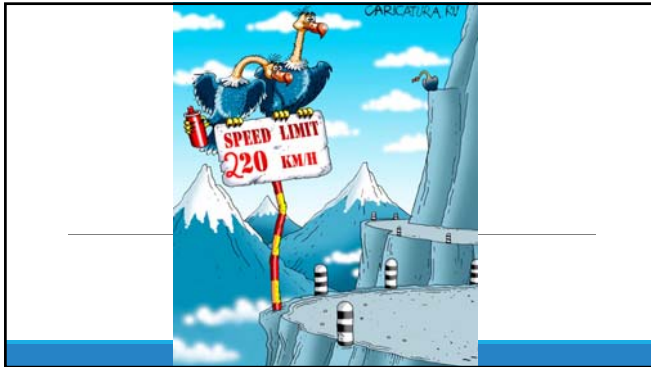

Дерево проблеми

Дерево рішень

Волонтерська діяльність та основні засади її провадження

Волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська допомога - роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами.

Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності.

Волонтерська діяльність та основні засади її провадження

Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

- ✓ надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;
- ✓ здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

- ✓ надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

- ✓ надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- ✓ сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

- ✓ надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- ✓ надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції;

Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

- ✓ сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи; надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством.

МОДУЛЬ 2. ЯК ПРАЦЮЮТЬ ОРГАНИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

СИСТЕМА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ КОМПЕТЕНЦІЯ

Органи виконавчої влади держави складають єдину цілісну систему, покликану здійснювати виконавчу і розпорядчу діяльність держави. Ця система будується, виходячи з необхідності забезпечити повсякденне всебічне керівництво господарською, соціально-культурною і адміністративно-політичною сферами у масштабі всієї країни. Органи, що входять до неї, перебувають у певних взаємовідносинах, а їхня діяльність, загалом, у різних галузях і сферах скеровується і координується з єдиного центру.

Законом України від 18.04.1991 року був створений Кабінет Міністрів України (Уряд України), який є вищим органом виконавчої влади держави.

До системи органів виконавчої влади України належать:

- а) Кабінет Міністрів України - вищий орган виконавчої влади;
- б) центральні органи галузевої, міжгалузевої та функціональної компетенції - міністерства, державні комітети, інші центральні органи та відомства України;
- в) місцеві органи виконавчої влади - місцеві державні адміністрації. Розглянемо правовий статус органів виконавчої влади України.

Кабінет Міністрів України

Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом виконавчої влади України. Структура і компетенція Кабінету Міністрів України визначається Конституцією України (розділ 4 КУ).

Згідно зі ст. 114 Конституції України, до складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністра, міністри. Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням

Президента України шляхом прийняття постанови. Постанова про призначення Прем'єр-міністра приймається шляхом таємного голосування за умови попереднього досягнення консенсуального погодження, що виражається у набранні такою кандидатурою хоча б 226 голосів (схвалення такої кандидатури більшістю від конституційного складу Верховної Ради України). Персональний склад Кабінету Міністрів призначається Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України шляхом пакетного голосування.

Кабінет Міністрів підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України. Кабінет Міністрів України в своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України, іншими нормативно правовими актами, відповідно до ієрархії законодавства України.

Кабінет міністрів України:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого ВРУ Державного бюджету України, подає ВРУ звіт про його виконання;

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;

10) виконує інші функції, визначені Конституцією та законами України, актами Президента України.

Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання, організовує і контролює їх виконання, (ст. 113-130 Конституції України).

До системи центральних органів виконавчої влади України входять міністерства, державні комітети (державні служби), органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (Указ Президента України від 15 грудня 1999 року № 1572/99 «Про систему центральних органів виконавчої влади»). Більше інформації можна отримати у Законі України «Про центральні органи виконавчої влади».

Міністерство є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади у забезпеченні реалізації державної політики у визначеній сфері діяльності. Керівництво міністерством здійснює міністр. Міністр як член Кабінету Міністрів України особисто відповідає за розробку і впровадження Програми КМУ з відповідних питань, реалізацію державної політики у визначеній сфері державного управління. Він здійснює управління в цій сфері, спрямовує і координує діяльність інших органів виконавчої влади з питань, які належать до його відання.

Центральний орган виконавчої влади, у межах наданої державою компетенції, виконує такі функції:

- бере участь у формуванні та реалізації державної політики як загалом, так і за відповідними напрямками, розробляє її механізм;

- прогнозує розвиток економіки у виробничій, науково-технічній, мінерально-сировинній, паливно-енергетичній, трудовій, демографічній, соціальній, фінансовій та інших сферах;

- бере участь у розробці проектів Державної програми економічного та соціального розвитку України, Державного бюджету України;

- реалізує державну стратегію розвитку відповідної галузі (групи ' суміжних галузей);

- готує пропозиції щодо поетапного вдосконалення механізму регулювання розвитку економіки, її структурної перебудови, забезпечення ринкової збалансованості, соціального захисту населення, екологічної безпеки;

- здійснює у межах повноважень, визначених законодавством, функції управління майном підприємств, що належать до сфери управління міністерства;

- розробляє пропозиції стосовно визначення пріоритетних напрямків розвитку економіки;

- бере участь у формуванні та реалізації антимонопольної політики як загалом, так і за відповідними напрямками (демонополізація економіки, розвиток конкуренції, антимонопольне регулювання, застосування антимонопольного законодавства); - здійснює інші функції, що випливають з покладених на нього завдань.

Державні комітети України - центральні органи виконавчої влади, зазвичай, міжгалузевої компетенції. їх правовий статус визначається Конституцією України, положеннями про державні комітети.

Державний комітет (державна служба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує і координує Прем'єр-міністр України або один із віце-прем'єр міністрів чи міністрів. Державний комітет (державна служба) вносить пропозиції щодо формування державної політики відповідним членам КМУ та забезпечує її реалізацію у визначеній сфері діяльності, здійснює управління в цій сфері, а також міжгалузеву координацію та функціональне регулювання з питань, які належать до його відання. Державний комітет (державну службу) очолює його голова.

Правовий статус державних комітетів також визначається "Загальним положенням про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади" і аналогічний правовому статусу міністерства.

Державні комітети за характером компетенції поділяються на три групи:

а) державні комітети, що здійснюють міжгалузеве управління. Вони спеціалізуються на виконанні в загальнодержавному масштабі однієї або кількох професійних функцій, спільних для кількох галузей державного управління. Наприклад, планування, енергозбереження, ціноутворення, стандартизація і т. п. Такі комітети не мають безпосередньо підпорядкованих галузей. Вказівки в межах їх компетенції є обов'язковими для всіх (або групи) галузей управління;

б) державні комітети, які поєднують функції міжгалузевого і

галузевого управління, тобто мають чітко визначену систему підпорядкованих підприємств, установ, організацій, що виконують функції за профілем цього комітету. Наприклад, державний комітет по матеріальних резервах та інші;

в) державні комітети, які діють як органи галузевого управління, аналогічно міністерствам. Наприклад, Державний комітет телебачення і радіомовлення; Державний комітет лісового господарства. Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом має визначені Конституцією та законодавством України особливі завдання та повноваження, щодо нього може встановлюватися спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення і звільнення керівників та вирішення інших питань. Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом очолює його голова.

Правовий статус кожного центрального органу виконавчої влади визначається також спеціальним положенням про цей орган, затвердженим указом Президента України.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, обговорення найважливіших напрямків його діяльності та розвитку галузі у міністерстві (державному комітеті) утворюється колегія у складі міністра (керівника), його заступників, а також інших керівних працівників міністерства (державного комітету). До складу колегії можуть входити керівники інших центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління міністерства (державного комітету, служби тощо). Членів колегії затверджує Кабінет Міністрів України. Рішення колегії нормативно формалізуються наказами міністра (керівника). Структуру центрального апарату міністерства затверджує віце-прем'єр-міністр України.

Продовжимо визначення органів виконавчої влади, діяльність яких може бути предметом громадської експертизи. У ст. 118 Конституції України визначено, що виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. При цьому особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. Згідно з Конституцією України склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Важливим є також питання відповідальності, зокрема, голови місцевих державних адміністрацій під час здійснення своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня. Загалом місцеві державні адміністрації підзвітні й підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами. Місцеві державні адміністрації також підзвітні й підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Також важливо враховувати, що рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим

актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня. Таким чином, необов'язково звертатися до прокуратури або суду з метою скасування рішень голів місцевих державних адміністрацій.

У ст. 119 Конституції України місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Таким чином, зазначена вище діяльність місцевих органів виконавчої влади за цими напрямками може бути предметом громадської експертизи.

Діяльність місцевих державних адміністрацій регламентується Законом України «Про місцеві державні адміністрації». Відповідно до ст. 2 цього закону до основних завдань місцевих державних адміністрацій, виконання яких вони забезпечують на відповідній адміністративно-територіальній одиниці, віднесено:

- виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;
- виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку;
- підготовку та виконання відповідних бюджетів;
- звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Принципи діяльності місцевих державних адміністрацій визначено в ст. 3 чинного Закону України «Про місцеві державні адміністрації», згідно з якою вони діють на засадах:

- відповідальності перед людиною і державою за свою діяльність;
- верховенства права;
- законності;

- пріоритетності прав людини;
- гласності;
- поєднання державних і місцевих інтересів.

Повноваження місцевих державних адміністрацій встановлено Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV. У ст. 6 цього закону визначено, що на виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, власних і делегованих повноважень голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, а керівники управлінь, відділів та інших структурних підрозділів - накази. При цьому слід звернути особливу увагу, що розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, прийняті в межах їх компетенції, є обов'язковими для виконання на відповідній території всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами.

Повноваження місцевих державних адміністрацій щодо регулювання цін (тарифів) встановлено Постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)».

Дотримання суб'єктами владних повноважень (місцевими органами виконавчої влади) своїх обов'язків має відбуватися також відповідно до п. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України, згідно з яким рішення та дії суб'єкта владних повноважень мають бути прийняті або вчинені:

- 1) на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;
- 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх умов, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- 4) безсторонньо (неупереджено);
- 5) добросовісно;
- 6) розсудливо;
- 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації;
- 8) пропорційно, зокрема, з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

У своїй роботі державні службовці передусім керуються інструкціями, положеннями та регламентами. Слід зауважити, що регламенти центральних органів виконавчої влади мали бути розроблені й затверджені у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України

«Про затвердження Типового регламенту центрального органу виконавчої влади» від 19 вересня 2007 р. № 1143. В місцевих органах виконавчої влади (місцевих державних адміністраціях) так само як у центральних уся діяльність визначається регламентом, який мав бути розроблений у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації» від 11 грудня 1999 р. № 2263.

На місцевому рівні виконавчу владу здійснюють місцеві державні адміністрації та територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади (наприклад фіскальна служба, національна поліція, прокуратура, міграційна служба, пенсійний фонд тощо). Однак, найбільш наближеними до громадян є органи місцевого самоврядування, які у своїй діяльності керуються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Систему цих органів ми розглянемо у наступному розділі.

СИСТЕМА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Конституція України передбачає, що право територіальної громади на місцеве самоврядування здійснюється громадою як безпосередньо через різноманітні форми прямої демократії (місцевий референдум, місцеві вибори, загальні збори тощо), так і через діяльність виборних та інших органів місцевого самоврядування, тобто шляхом представницької демократії.

Інститути місцевої демократії (пряма та представницька демократія) забезпечують тісний зв'язок населення, територіальної громади в цілому з органами та посадовими особами місцевого самоврядування і гарантують вирішення всіх питань місцевого значення в інтересах територіальної громади.

Сукупність різних організаційних форм і інститутів місцевої демократії, через які здійснюються функції та повноваження місцевого самоврядування, утворює систему місцевого самоврядування.

Організація та функціонування системи місцевого самоврядування регламентується правовими нормами, які в сукупності становлять організаційну (організаційно-правову) основу місцевого самоврядування.

Згідно з Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ст. 5) система місцевого самоврядування включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- старосту;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення.

Крім того, у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють

свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Основним суб'єктом місцевого самоврядування виступає територіальна громада села, селища, міста, яка безпосередньо здійснює місцеве самоврядування за допомогою різних форм прямої демократії. Нормативне визначення територіальної громади дається в ст. 1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні". Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову, а також можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади.

Пріоритет територіальної громади в системі місцевого самоврядування закріплений у ст. 143 Конституції України, згідно з якою вона вирішує питання місцевого значення безпосередньо або через утворені нею органи місцевого самоврядування. Відповідно до цих конституційних положень Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ст. 6) характеризує територіальну громаду як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, основний носій його функцій і повноважень.

Право територіальної громади на місцеве самоврядування забезпечується правом кожного громадянина України брати участь у місцевому самоврядуванні. Згідно із ст. 3 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за ознакою незалежності до відповідних територіальних громад. При цьому будь-які обмеження цього права залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних і інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняється.

Право членів територіальної громади на участь у здійсненні місцевого самоврядування може бути реалізоване в таких формах:

- ✓ місцевий референдум;
- ✓ вибори депутатів відповідної місцевої ради та передбачених законом посадових осіб місцевого самоврядування (місцеві вибори);
- ✓ загальні збори (конференції) громадян за місцем проживання;
- ✓ колективні й індивідуальні звернення (петиції) до органів і посадових осіб міського самоврядування;
- ✓ громадські слухання;
- ✓ місцеві ініціативи;
- ✓ участь у роботі органів місцевого самоврядування та робота на виборних посадах міського самоврядування;
- ✓ інші, не заборонені законом, форми.

Правову основу місцевого референдуму, місцевих виборів, інших форм безпосередньої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування становлять Конституція України, закони України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 року, "Про всеукраїнський референдум" від 6 листопада 2012 року, "Про вибори

депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" від 6 квітня 2004 року, "Положення про загальні збори громадян за місцем проживання", затверджене Постановою Верховної Ради України від 17 грудня 1993 року та статуту територіальних громад. У той самий час слід зазначити, що деякі з цих актів прийняті до набуття чинності Конституцією України, і тому вони сьогодні діють лише в частині, що не суперечить Конституції України. В силу цього ряд питань організації та проведення місцевих референдумів, зборів громадян за місцем проживання не має належного правового врегулювання, тому на практиці виникають труднощі із застосуванням цих форм прямої демократії.

Важлива форма безпосередньої участі населення у вирішенні питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, відводиться загальним зборам громадян, які є складовою частиною системи місцевого самоврядування, скликаються вони за місцем проживання (села, селища, мікрорайону, житлового комплексу, вулиці, кварталу, будинку та іншого територіального утворення) для обговорення найважливіших питань місцевого життя.

У роботі зборів мають право брати участь громадяни, які досягли 18 років і постійно проживають на відповідній території, а також депутати Рад народних депутатів, представники державних органів, трудових колективів, об'єднань громадян. Психічно хворі, недієздатні громадяни, а також особи, які знаходяться у місцях позбавлення волі та у місцях примусового лікування не беруть участі у зборах.

Збори скликаються за мірою необхідності, але не менш як один раз на рік і є правомочними за наявності на них понад половини громадян, які проживають на відповідній території, а в разі скликання конференції – не менше двох третин представників відповідних територіальних утворень.

Правова база, якою вони керуються – це Конституція, закони України, укази Президента України, акти законодавчої і виконавчої влади.

Значна частина питань місцевого значення може бути вирішена на зборах. Такі збори є ефективним інструментом участі громадян в управлінні місцевими та державними справами. Рішення зборів є обов'язковими для виконання органами територіальної самоорганізації громадян, усіма громадянами, які проживають на відповідній території. Положення розкриває компетенції зборів, до найважливіших з яких належать:

- розгляд будь-яких питань, віднесених до відання місцевого самоврядування в межах Конституції та законів України, внесення пропозицій відповідним органам і організаціям;
- обговорення проектів рішень місцевих Рад та їх органів з важливих питань місцевого життя;
- заслуховування інформацій голів Рад, керівників їх органів, звітів керівників підприємств, установ і організацій, що належать до комунальної власності відповідних адміністративно-територіальних

одиниць, у разі необхідності – порушення перед відповідною Радою питання про притягнення окремих посадових осіб до відповідальності;

- обрання громадських комітетів і рад самоврядування; затвердження їх статутів, внесення змін і доповнень до них, вирішення питань про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації громадян, а також про відставку окремих її членів;

- створення штатно-фінансових структур на утримання органів, встановлених зборами й умови оплати праці їх працівників;

- соціально-економічні питання;

- територіально-адміністративні питання;

- обговорення поведінки осіб, які порушують громадський порядок і внесення подання до державних органів про притягнення цих осіб до відповідальності.

Збори скликаються головою Ради або її виконавчим органом, громадськими комітетами та радами самоврядування за пропозицією не менше третини від загальної кількості громадян, які проживають у відповідному територіальному утворенні, депутатів ради, членів постійної комісії, депутатської групи, трудового колективу, об'єднання громадян.

Представники громадян для участі в конференції обираються зборами відповідних територіальних утворень або визначаються органами територіальної самоорганізації громадян (громадськими комітетами та радами мікрорайонів, житлових комплексів, сільськими, селищними, вуличними, квартальними, домовими комітетами).

У разі, коли збори скликаються органами територіальної самоорганізації громадян, вони повідомляють про це відповідну Раду або її виконавчий орган, і рішення доводиться до відома громадян не пізніше 7-ми днів до їх проведення з інформуванням порядку денного та місця. Але можуть бути особливі випадки, коли населенню повідомляється про скликання зборів у день їх проведення.

Збори відкриває і веде голова відповідної Ради або його заступник, а в разі, коли збори скликано за рішенням відповідного органу територіальної самоорганізації громадян – керівник цього органу.

Для ведення зборів може обиратися президія зборів, а для ведення протоколу обирається секретар. Збори можуть обирати також лічильну комісію. Порядок денний і порядок роботи зборів затверджується зборами.

З розглянутих питань збори приймають рішення більшістю голосів громадян, присутніх на зборах, відкритим або таємним голосуванням, яке підписують голова та секретар.

До протоколу зборів (конференції) додають матеріали реєстрації їх учасників – це список громадян, які були присутні на зборах із зазначенням місця їх проживання або список представників громадян відповідних територіальних утворень, а також рішення органів територіальної самоорганізації громадян про делегування своїх представників для участі в конференції.

Рішення зборів проводяться в життя головами відповідних Рад, їх

виконавчими органами, органами територіальної самоорганізації громадян.

Також до реалізації прийнятих рішень зборів залучається населення, підприємства, організації, установи, які розташовані на відповідній території.

Органи територіальної самоорганізації громадян регулярно інформують населення про виконання рішень зборів.

Якщо дія рішень зборів буде прийнята з порушенням Конституції або законодавства України, то вона зупиняється відповідною Радою або її виконавчим органом, місцевою державною адміністрацією до вирішення питання про її законність у судовому порядку, про що повідомляється орган територіальної самоорганізації громадян.

На загальних зборах також можуть розглядатися питання:

- ✓ про висування претендентів на кандидата в Президенти України, кандидатів у народні депутати України та депутати місцевих Рад і голів Рад, представників виборчих комісій по виборах Президента України, народних депутатів України та депутатів місцевих Рад з всеукраїнського референдуму, представників по здійсненню нагляду за ходом виборчої кампанії та референдуму;

- ✓ про відкликання народних депутатів України та депутатів місцевих Рад;

- ✓ про винесення на розгляд відповідних місцевих Рад пропозицій про проведення місцевого референдуму;

- ✓ про утворення ініціативних груп всеукраїнського та місцевих референдумів.

В Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування (ст. 7 Конституції України). Крім того, правовою основою організації та функціонування місцевого самоврядування в Україні є Закони України "Про місцеве самоврядування в Україні"¹ від 21 травня 1997 року, "Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування" від 15 липня 1997 року, "Про службу в органах місцевого самоврядування"³ від 7 червня 2001 року тощо.

Місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції та законів України.

Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад. Під поняттям "територіальна громада" розуміють жителів, які об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають один адміністративний центр.

Гарантоване державою право на місцеве самоврядування означає, що повноваження територіальних громад мають бути захищені

державою від їх порушення, в тому числі і заходами державного впливу аж до легального примусу. Права місцевого самоврядування згідно зі ст. 145 Конституції України захищаються в судовому порядку. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування може бути застосоване лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, строку проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються (ч. 2 ст. 3 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні").

Місцеве самоврядування - це не тільки право територіальної громади вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції та законів України, а є реальною здатністю, тобто спроможністю його здійснення.

Принципи місцевого самоврядування в Україні визначені положеннями ст. 4 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні":

- 1) народовладдя;
- 2) законності;
- 3) гласності;
- 4) колегіальності;
- 5) поєднання місцевих і державних інтересів;
- 6) виборності;
- 7) правової, матеріально-фінансової та організаційної самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
- 8) підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- 9) державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- 10) судового захисту прав місцевого самоврядування.

Правовий статус місцевого самоврядування у містах Києві та Севастополі, а також в АРК визначається Конституцією України, Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" та ін. Так, Закон України "Про столицю України - місто-герой Київ" від 15 січня 1999 року врегулював спеціальний статус міста Києва як столиці України.

Система місцевого самоврядування включає:

- 1) територіальну громаду;
- 2) сільську, селищну, міську раду;
- 3) сільського, селищного, міського голову;
- 4) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- 5) районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- 6) органи самоорганізації населення.

Дієвим інструментом місцевого самоврядування є органи місцевого самоврядування.

Орган місцевого самоврядування - це організаційно відокремлений публічно-колегіальний орган, утворений в установленому законодавством порядку, наділений певними владними повноваженнями і засобами, необхідними для здійснення властивих йому функцій у сфері місцевого самоврядування.

Ознаки органів місцевого самоврядування:

- * не належать до органів державної влади;
- * є самостійним видом органів публічної влади;
- * виражають інтереси територіальних громад та здійснюють діяльність від їх імені;
- * фінансовою основою їх діяльності є місцеві бюджети (сільські, селищні, районні, міські, районні у містах, обласні);
- * становлять відносно постійне поєднання депутатів з різними навичками, інтересами, здібностями та неоднаковою фаховою підготовкою в рамках одного органу з метою реалізації властивих їм повноважень, а також з метою необхідності виконання поставлених завдань та досягнення відповідних цілей у сфері муніципального управління.

Органами місцевого самоврядування є сільські, селищні, міські ради, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією та законами України. Разом з тим, обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією та законами України, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

Представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених профільними законами.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади. У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпоряджання земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово.

Посадова особа місцевого самоврядування - особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та

консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Посадовою особою територіальної громади відповідного села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста є сільський, селищний, міський голова, який обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років у порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях. Сільський, селищний, міський голова не може суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі й на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибутки. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів місцевих рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації та інші форми добровільних об'єднань, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в органах Міністерства юстиції України. Органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити до відповідних міжнародних асоціацій, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування. Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися повноваження органів місцевого самоврядування.

Правовий статус міських голів Києва та Севастополя має специфічний характер, що зумовлено їх особливим правовим статусом як столичних міст. Закон України "Про столицю України - місто-герой Київ" від 15 січня 1999 року та інші нормативно-правові акти визначили правовий статус Київського міського голови, представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування в місті Києві, Київської міської державної адміністрації тощо.

Розглянувши у попередніх розділах основи діяльності громадських організацій, структуру органів влади в Україні ми можемо перейти до ознайомлення із найбільш ефективними інструментами взаємодії органів влади із громадськістю. У наступному розділі ми розглянемо основні інструменти такої взаємодії.

МОДУЛЬ 3. МЕХАНІЗМИ СПІВПРАЦІ ГРОМАДСЬКОСТІ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ

Перед початком розгляду інструментів взаємодії варто зрозуміти терміни, якіф будуть використані у даному розділі.

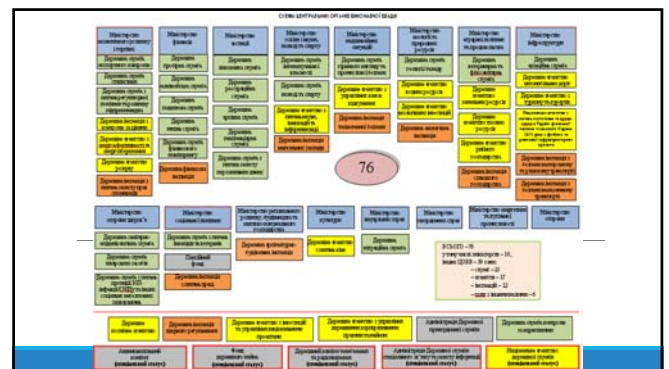
ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

навчальний курс

м. Дніпро

ПРАКТИЧНА ВПРАВА

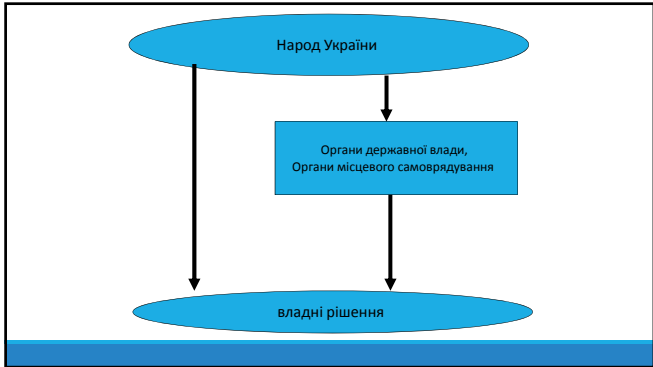
Що запам'яталось з попереднього дня?

Органи влади України

Блок 1
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА РОЗПОДІЛ ОРГАНІВ ВЛАДИ
СУТНІСТЬ, МЕТА ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ

СТРУКТУРА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (статті 1 – 161)

Розділ I.	ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ
Розділ II.	ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ПРОМАДЯНИНА
Розділ III.	ВИБОРИ, РЕФЕРЕНДУМ
Розділ IV.	ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
Розділ V.	ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ
Розділ VI.	КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ, ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ
Розділ VII.	/ Виключено /
Розділ VIII.	ПРАВОСУДДЯ
Розділ IX.	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ
Розділ X.	АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ
Розділ XI.	МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ
Розділ XII.	КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ
Розділ XIII.	ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
Розділ XIV.	ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ
Розділ XV.	ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

Право на управління державними справами

Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

ст.38 Конституції України

Україна – Республіка

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

ст.5 Конституції України

Власність народу

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Ст.13 Конституції України

Спрямованість діяльності держави

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

ст.3 Конституції України

Правовий порядок

Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Ст.19 Конституції України

Верховенство права

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії.

ст.8 Конституції України

Правовий принцип діяльності органів влади

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

ст.19 Конституції України

Ієрархія правових норм

Розподіл органів влади

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову

ст.6 Конституції України

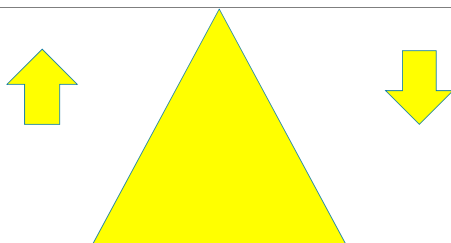
Органи влади в Україні

Закон України «Про Кабінет Міністрів України»
27 лютого 2014 року № 794-VII

- Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.
- Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.
- Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

Органи влади в Україні

Завдання

Органи влади в Україні

Закон України «Про Кабінет Міністрів України»
27 лютого 2014 року № 794-VII

Стаття 2. Основні завдання Кабінету Міністрів України

1. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать:

- забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;
- вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;
- забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

Органи влади в Україні

Закон України «Про Кабінет Міністрів України»
27 лютого 2014 року № 794-VII

- 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;
- 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;
- 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

Органи влади в Україні

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»
17 березня 2011 року № 3166-VI

1. Систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України (далі - міністерства) та інші центральні органи виконавчої влади. Система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.
2. Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави.

Органи влади в Україні

Закон України «Про Кабінет Міністрів України»
27 лютого 2014 року № 794-VII

- 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю.

Органи влади в Україні

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»
17 березня 2011 року № 3166-VI

Стаття 7. Завдання міністерства

1. Основними завданнями міністерства як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах, є:
 - 1) забезпечення нормативно-правового регулювання;
 - 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку;
 - 3) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики;
 - 4) узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентіві України та Кабінету Міністрів України;
 - 4¹) забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні;
 - 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

Органи влади в Україні

Закон України «Про Кабінет Міністрів України»
27 лютого 2014 року № 794-VII

Стаття 49. Акти Кабінету Міністрів України

1. Кабінет Міністрів України на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, видає обов'язкові для виконання акти - постанови і розпорядження.
2. Акти Кабінету Міністрів України нормативного характеру видаються у формі постанов Кабінету Міністрів України.
3. Акти Кабінету Міністрів України з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань видаються у формі розпоряджень Кабінету Міністрів України.
4. Акти Кабінету Міністрів України, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".
5. Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України.

Органи влади в Україні

Закон України «Про місцеві державні адміністрації»
9 квітня 1999 року № 586-XIV

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Органи влади в Україні

Закон України «Про місцеві державні адміністрації»
9 квітня 1999 року № 586-XIV

Стаття 2. Основні завдання місцевих державних адміністрацій

Місцеві державні адміністрації в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують:

- 1) виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- 2) законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Органи місцевого самоврядування

БЛОК 3

Органи влади в Україні

Закон України «Про місцеві державні адміністрації»
9 квітня 1999 року № 586-XIV

Стаття 3. Принципи діяльності місцевих державних адміністрацій

Місцеві державні адміністрації діють на засадах:
відповідальності перед людиною і державою за свою діяльність;
верховенства права;
законності;
пріоритетності прав людини;
гласності;
поєднання державних і місцевих інтересів.

Базовий рівень представництва територіальних громад

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування:

сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи

ст.140 Конституції України

Завдання

1. Створити 4 групи;
2. Розмістити суб'єктів за гілками влади;
3. Розмістити суб'єктів за ієрархією;
4. Обрати спікера від групи;
5. Презентувати результати групи.

Органи представництва спільних інтересів територіальних громад

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є **районні та обласні ради**.

ст.140 Конституції України

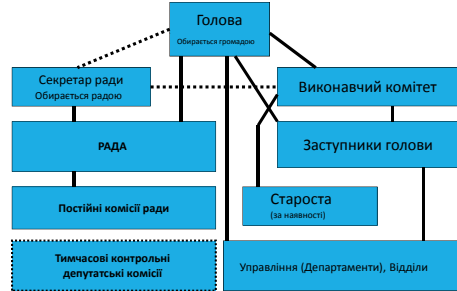
Органи самоврядування з делегованими повноваженнями

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати **будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення** і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

ст.140 Конституції України

структура міської селищної, сільської ради

Обласна рада
представляє спільні інтереси громад на рівні області

Районні

в областях ради
представляє спільні інтереси громад на рівні району

Міські ради

Селищні, сільські ради

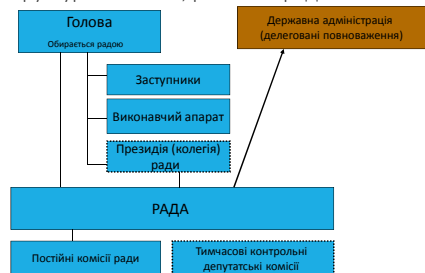
Територіальні громади

Районні у містах ради

Органи самоорганізації населення

будинкові, квартальні, вуличні комітети тощо

структура обласної, районної ради

Законодавче підґрунтя для функціонування органів місцевого самоврядування

Конституція України (Розділ XI)

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про місцеве самоврядування в Україні» 21.05.1997р. № 280/97-ВР

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про органи самоорганізації населення» 11.07.2001р. № 2625-III

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ місцевого самоврядування

(м.Страсбург 15.10.1985 року) ратифіковано

Законом України 15.07.1997р. № 452/97-ВР

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» 05.02.2015р. № 157-VIII

Завдання

Підсумки попереднього дня

Що я узнав протягом попереднього дня?

Блок 5

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Застосування Порядку

Рекомендувати органам місцевого самоврядування під час проведення консультацій з громадськістю та утворення громадських рад при органах місцевого самоврядування керуватися затвердженими цією постановою Порядком і Типовим положенням.

Нормативне підґрунтя

ПОСТАНОВА
Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996
«Про забезпечення участі громадськості
у формуванні та реалізації державної політики»

Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики

Типове Положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації

КОНСУЛЬТАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Проведення консультацій з громадськістю має сприяти налагодженню **системного діалогу** органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень.

п.2 «Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» (затв. Постановою КМУ №996 від 03.11.2010р.)

КОНСУЛЬТАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Консультації з громадськістю проводяться з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності зазначених органів.

п.2 «Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» (затв. Постановою КМУ №996 від 03.11.2010р.)

КОНСУЛЬТАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Консультації з громадськістю проводяться у формі - **публічного громадського обговорення (безпосередня форма)**

вивчення громадської думки (опосередкована форма).

п.11 «Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» (затв. Постановою КМУ №996 від 03.11.2010р.)

КОНСУЛЬТАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Публічне громадське обговорення передбачає організацію і проведення:

конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей (нарад) з громадськістю;

Інтернет-конференцій, відеоконференцій. .

п.13 «Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» (затв.ПКМУ №996 від 03.11.2010р.)

Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності –

напрямок державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України;

КОНСУЛЬТАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Вивчення громадської думки здійснюється шляхом:

проведення соціологічних досліджень/спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи тощо); створення телефонних "гарячих ліній",

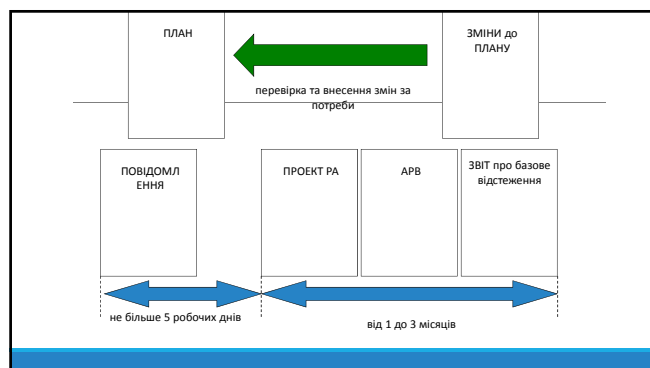
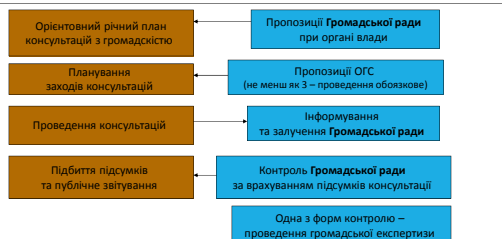
проведення моніторингу матеріалів у друкованих та електронних ЗМІ; опрацювання та узагальнення звернень громадян

п.22 «Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» (затв.ПКМУ №996 від 03.11.2010р.)

Цикл вироблення політики

Послідовність діяльності з проведення консультацій

АНАЛІЗ РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ

- аналіз регуляторного впливу - документ, який містить обґрунтування необхідності державного регулювання шляхом прийняття регуляторного акта, аналіз впливу, який справлятиме регуляторний акт на ринкове середовище, забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави, а також обґрунтування відповідності проекту регуляторного акта принципам державної регуляторної політики;

ЩО ТАКЕ ПРОБЛЕМА?

- це незадоволені потреби, недотримані цінності чи можливості поліпшення суспільного життя, економічних умов тощо, які можуть бути вирішені чи реалізовані шляхом публічних заходів;
- є відправним пунктом у розробці довгострокових програм урядових дій загальносуспільного, галузевого чи регіонального значення;

ПІДГОТОВКА АНАЛІЗУ РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ

Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308 "Про затвердження методики проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта"

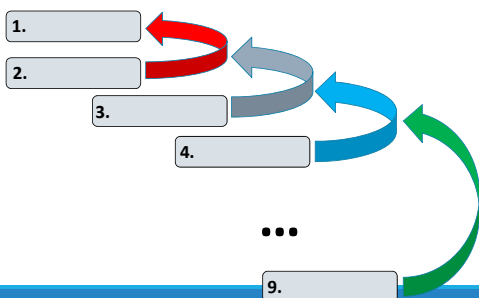
1. визначається проблема, яку передбачається розв'язати шляхом державного регулювання;
2. визначаються цілі державного регулювання;
3. визначаються та оцінюються усі прийнятні альтернативні способи досягнення зазначених цілей, наводяться аргументи щодо переваги обраного способу;
4. описуються механізми, який пропонується застосувати для розв'язання проблеми, і відповідні заходи;
5. обґрунтовуються можливості досягнення визначених цілей у разі прийняття регуляторного акта;
6. визначаються очікувані результати прийняття акта;
7. обґрунтовується запропонований строк дії акта (у разі обмеження цього строку);
8. визначаються показники результативності акта;
9. визначаються заходи, з допомогою яких буде здійснюватися відстеження результативності акта.

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОБЛЕМИ

У державному секторі – проблеми:

- розмиті та погано піддаються визначенню;
- мають як політичні, так і суто технічні аспекти;
- їм часто бракує розуміння причинно-наслідкових зв'язків;
- можуть бути вирішені шляхом створення нових проблем;
- часто є компромісом між вартістю та результативністю.

ЛОГІЧНА СТРУКТУРА ПІДГОТОВКИ АРВ

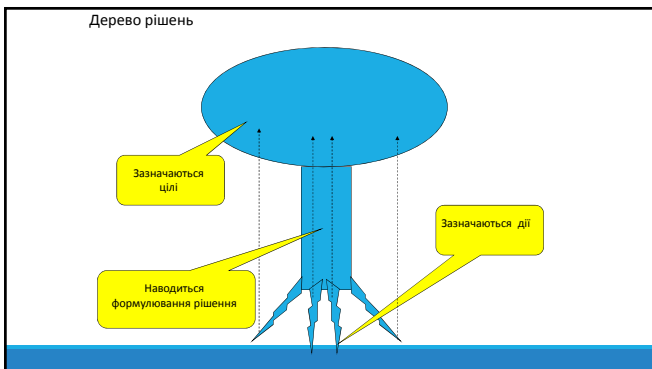
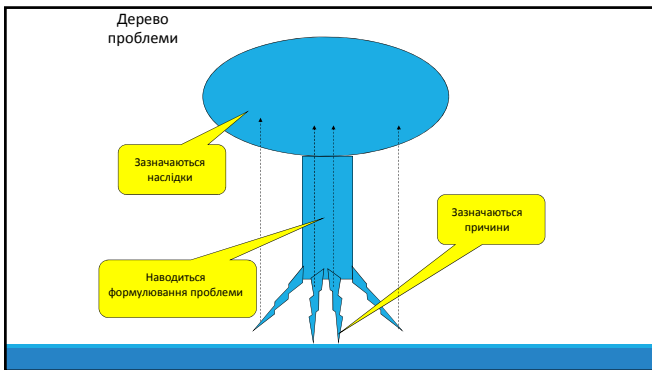
Відмінності в структурах категорій проблем політики

ЕЛЕМЕНТИ ПРОБЛЕМ	КАТЕГОРІЇ ПРОБЛЕМ		
	Добре структуровані	Помірно структуровані	Погано структуровані
Виробники рішень	Один або декілька	Один або декілька	Багато
Альтернативи	Обмежена кількість	Обмежена кількість	Необмежена кількість
Цінності	Консенсус	Консенсус	Конфлікт
Наслідки	Відомі	Невизначені	Невідомі
Вірогідність помилки	Обчислювальна	Необчислювальна	Необчислювальна

Завдання Мозковий штурм

Уточнення формулювання проблеми та визначення цілі?
Формування дерева проблеми та її рішення.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА – тип масової суспільної свідомості, який виявляється в сукупності уявлень і оціночних думок із загальнозначущих проблем. Виникає і змінюється як стихійно (на основі досвіду, традицій, непередбачених подій тощо), так і шляхом цілеспрямованого формування. Діє як у межах суспільства загалом, так і в межах соціальних груп. Громадська думка може бути позитивною, негативною або нейтральною. Містить у собі як приховане, так і явне ставлення до суспільних подій, різних соціальних груп, організацій, окремих осіб. Відображає позицію схвалення або засудження з тих чи інших питань, регулює поведінку індивіда, соціальних груп та інститутів, стимулює певні норми суспільних відносин. Активність і значущість громадської думки визначаються характером структури суспільства, рівнем його розвитку, культури, демократичних інститутів і свобод. У плюралістичному суспільстві звичними каналами і формами її вираження слугують вибори органів влади, участь у законодавчій, виконавчій, судовій і контрольній діяльності, преса та інші засоби соціальної комунікації, збори, маніфестації тощо. Необхідно наголосити на важливому значенні засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення, Інтернет та ін.), які виробляють і поширюють інформацію, у формуванні громадської думки. Тому ЗМІ закономірно включені в систему державного управління, отримавши суспільний статус “четвертої влади”. Як об’єкт висловлювання громадські думки виступають, як правило, лише ті факти і події дійсності, які викликають суспільний інтерес, відрізняються значущістю й актуальністю для суспільства.

ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ – опосередкована форма консультацій органів державної влади з громадськістю щодо формування та реалізації державної політики. Вивчення громадської думки здійснюється шляхом: проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи); запровадження спеціальних рубрик у друкованих та електронних ЗМІ; проведення експрес-аналізу коментарів, відгуків, інтерв’ю, інших матеріалів у пресі, на радіо, телебаченні для визначення позиції різних соціальних груп; опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян зауважень і пропозицій; проведення аналізу цільової інформації, що надходить до спеціальних скриньок. Результати вивчення громадської думки враховуються органами державної влади під час прийняття рішень та їх подальшої реалізації.

ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ – процедура виявлення громадської думки, що проходить у формі публічного слухання або відкритого засідання, з метою її врахування при прийнятті рішень органами влади з питань, що зачіпають інтереси широкого кола громадян. Суб’єктами громадського обговорення є: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації незалежно від форми їх власності, суб’єкти підприємницької діяльності, які планують або здійснюють господарську діяльність, ЗМІ, зацікавлена громадськість.

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ – один з видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого само-врядування, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами і є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управ-ління суспільством та державою. Згідно зі ст. 38 Конституції України “ громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обра-ними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування”. Така конститу-ційна норма передбачає як у теоретичному, так і в практичному контексті громадський контроль за органами державного управління і місцевого само-врядування. Суб'єктами громадського контролю є громадські об'єднання і політичні партії, професійні спілки, молодіжні та інші громадські органі-зації, органи самоорганізації населення, тру-дові колективи, збори громадян за місцем проживання, а також окремі громадяни. Громадський контроль – важливий інструмент державної по-літики і одночасно засіб прояву активності громадянського суспільства. Предметом громадського контролю є ключові аспекти політики держави, які виз-начаються під час діалогу між державою та інституціями громадянського суспільства, а також обов'язки щодо інформування насе-лення та його участі в прийнятті рішень, які бере на себе держава у процесі актів діалогу з громадянським суспільством. Основний зміст громадського контролю визначає контроль за реалізацією основних положень політики, її можливими наслідками, станом вирішення проблем, програмуванням та плануванням, витрачанням коштів. Він забезпечує безпо-середнє впровадження політики в практич-не життя. Контроль за обов'язками органів державної влади щодо інформування насе-лення забезпечує сприятливі інформаційні умови реалізації взаємодії між державою та суб'єктами громадянського суспільства. Контроль за обов'язками органів державної влади щодо забезпечення участі громадян та інституцій громадянського суспільства в прийнятті управлінських рішень дає змогу реалізувати можливості суб'єктів громадян-ського суспільства як суб'єктів державної політики. Нормальний розвиток державної політики неможливий без оптимального співвідношення позитивного, підтримуючого контролю з негативним, заборонним контролем при домінуванні позитивного контролю. Справа в тому, що негативний контроль відіграє також позитивну роль тоді, коли дії держави недостатньо узгоджені з грома-дянським суспільством, у разі корупційних дій державних службовців тощо. Однак при домінуванні негативного контролю є небез-пека припинення інтеграційної політики. Тому держава повинна постійно консультиватися з інституціями громадянського суспільства з найбільш гострих питань державної політики.

ГРОМАДСЬКІ РАДИ – консультативно-дорадчі інституції, які утво-рюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування з метою представництва громадськості та врахуван-ня їх інтересів у діяльності цих органів. Формалізація дій державної влади

України щодо врахування громадської думки у забезпеченні умов для більш широкої участі громадянської у формуванні та реалізації державної політики згідно із ст. 38 Конституції України почалася Указом Президента України від 31 липня 2004 р. № 854/2004. Стимулом для підвищення уваги влади до громадських рад є реалізація курсу України на прозорість у діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, соціальну спрямованість державно-управлінських рішень та викоренення корупції.

ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ – зустрічі не рідше одного разу на рік представників територіальної громади з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення (ст. 13 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”). Порядок організації громадських слухань визначається Статутом територіальної громади. Ініціювати громадські слухання може громадянська особа, громадянська організація, органу самоорганізації населення, ініціативної групи, що збрала певну кількість підписів членів територіальної громади на підтримку своєї ініціативи, міський, сільський, селищний голова, місцеві ради та їхні органи. Предметом громадських слухань може бути будь-яке суспільно значуще питання, яке зачіпає інтереси усієї територіальної громади або її певної соціальної групи і належить до відання місцевого самоврядування. Громадські слухання відбуваються у відкритому режимі із висвітленням ЗМІ. Хід проведення громадських слухань фіксується у протоколі. Рішення громадських слухань оформлюються резолюцією і підлягають обов’язковому розгляду органа-

МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ – це спосіб прийняття громадянами нормативно-правових актів та інших суспільно важливих рішень місцевого значення шляхом голосування. Місцеві референдуми є прерогативою територіальних громад: відповідно до Конституції України саме територіальні громади забезпечують проведення місцевих референдумів і практичне впровадження їх результатів.

За своїм змістом місцеві референдуми є формою безпосередньої, прямої, локальної (місцевої) демократії, що передбачає здійснення місцевої публічної влади безпосередньо територіальними громадами в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Місцевий референдум є основним засобом локальної нормотворчості територіальної громади, який дозволяє їй брати пряму участь в управлінні місцевими справами. Чинний Закон України «Про всеукраїнський і місцевий референдум» був прийнятий у 1991 році і є застарілим. Наразі на часі прийняття його нової редакції, яка, по-перше, передбачатиме узгодження положень про референдум із законодавством про вибори, а по-друге – врахує об’єктивні реалії місцевого розвитку та дозволить зробити місцевий референдум дієвим механізмом впливу громадян на прийняття рішень.

Основною проблемою зараз є формальна обов'язковість рішень місцевих референдумів. З одного боку, чинним законом встановлено, що рішення, прийняті на місцевому референдумі, мають вищу юридичну силу по відношенню до рішень місцевих рад, на території яких проводяться. Однак закон також передбачає можливість проведення консультативного місцевого референдуму, результати якого можуть враховуватися органами і посадовими особами місцевого самоврядування при прийнятті відповідних нормативно_правових актів. Зважаючи на обмежений перелік підстав проведення обов'язкового місцевого референдуму, норми про консультативний референдум тривалий час створювали можливості для нехтування волевиявлення громадян. Крім того, чинне законодавство фактично унеможливає проведення референдумів без згоди місцевої влади (ініціювання, організація та проведення місцевого референдуму потребує прийняття низки рішень органами місцевого самоврядування, без яких проведення референдуму може бути заблоковане). Саме тому не викликає подиву той факт, що ініціативи стосовно проведення референдумів на місцевому рівні у більшості випадків завершуються ще на етапі їх ініціювання. При цьому процедурна частина Закону «виписана» настільки недосконало (порівняно з будь-яким із виборчих законів), що провести референдум за Законом без фальсифікацій і спотворення результатів волевиявлення фактично неможливо.

Незважаючи на наявні ускладнення, безпосереднє волевиявлення громадян має ключове значення для ефективного вироблення політики. Тому місцевий референдум повинен стати пріоритетною формою волевиявлення територіальної громади при вирішенні локальних проблем. Отже створення належних умов для участі членів громад у місцевому управлінні шляхом місцевих референдумів потребує кардинального перегляду законодавства.

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА діяльності органів виконавчої влади – оцінка діяльності органів виконавчої влади, а також ефективності прийняття та виконання ними рішень з метою підготовки пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем.

З метою створення належних умов для участі громадськості у формуванні державної політики Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про затвердження Порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» №976 від 5 листопада 2008 року. Цей документ надав організаціям громадянського суспільства можливість бути долученими до розробки та моніторингу державної політики, зокрема – на місцях.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наведено визначення поняття процедура, згідно з яким це «офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь». Під поняттям «процедура» (від лат. *procedo* – просуваюся) також розуміють офіційно встановлений порядок, передбачений правилами спосіб та порядок дій під час здійснення,

провадження справ. Під поняттям «процедура проведення громадської експертизи» будемо розуміти офіційний або неофіційний порядок організації та здійснення громадської експертизи, оформлення експертного висновку та експертних пропозицій. Таким чином, процедура проведення громадської експертизи має крок за кроком описувати порядок організації та проведення громадської експертизи. На нашу думку, найбільш доцільним є процедура організації та проведення громадської експертизи, що налічує 10 складових, зокрема:

- 1) визначення сфери або напряму діяльності органу влади для проведення громадської експертизи;
- 2) планування громадської експертизи;
- 3) визначення мети та завдань громадської експертизи;
- 4) формування групи експертів;
- 5) розробка методики проведення;
- 6) підготовка запиту на проведення громадської експертизи;
- 7) проведення громадської експертизи;
- 8) оформлення результатів громадської експертизи та рекомендацій органу влади;
- 9) громадське обговорення результатів громадської експертизи;
- 10) організація контролю за врахуванням рекомендацій за результатами громадської експертизи.

Зрозуміло, що запропонована структура не є остаточною та може бути змінена залежно від конкретної ситуації, мети та завдань громадської експертизи, наявних ресурсів тощо. Таким чином, запропонована структура є відкритою.

Законодавство не встановлює фахових вимог до інститутів громадянського суспільства, які ініціюють експертизу, а також їх експертів. Фактично будь-яка легалізована неурядова організація може направити до органу виконавчої влади запит на проведення громадської експертизи. Якщо експертний потенціал інституту громадянського суспільства, що направляє запит, є неналежним, він може залучити зовнішніх експертів, однак прямий обов'язок робити це законодавчо не передбачений. Неспроможність того чи іншого інституту громадянського суспільства забезпечити належну експертизу може дискредитувати важливість цього інструменту співпраці в очах як місцевих органів влади, так і громадськості.

Як правило, проведення громадської експертизи фінансується інститутом громадянського суспільства з власних коштів. Можливість залучення ресурсів з боку зацікавлених осіб є обмеженою, оскільки законодавство відповідних приписів не містить. Бажання та можливість органу виконавчої влади виділити певні кошти на громадську експертизу залежить від об'єкту, часу та місця її проведення.

КОНСУЛЬТАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ – це організоване органами виконавчої влади обговорення з громадою питань формування та реалізації державної політики з метою залучення громадян до участі в

управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності відповідних органів. Консультації проводяться з питань, що стосуються суспільно_економічного розвитку держави, реалізації та захисту прав і свобод людини, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Консультації з громадськістю є одним із найбільш поширених інструментів місцевої демократії, оскільки дозволяють побудувати різнобічний і продуктивний діалог між владою та громадою безпосередньо. Це сприяє підвищенню довіри населення не лише до конкретних рішень, а й до органів влади в цілому.

Для долучення громадськості до процесу прийняття владних рішень була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» №996 від 3 листопада 2010 року. Постанова №996 затвердила порядок проведення консультацій з громадянами на основі Типового положення при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській державній адміністрації.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. N 996 визначений Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, який визначає основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики.

Консультації з громадськістю проводяться з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності зазначених органів. Проведення консультацій з громадськістю має сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень. Консультації з громадськістю проводяться з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Результати проведення консультацій з громадськістю враховуються органом виконавчої влади під час прийняття остаточного рішення або в подальшій його роботі.

Консультації з громадськістю організовує і проводить орган виконавчої влади, який є головним розробником проекту нормативно-правового акта або готує пропозиції щодо реалізації державної політики у відповідній сфері державного і суспільного життя. Інформація,

пов'язана з організацією та проведенням консультацій з громадськістю, оприлюднюється у спеціально створеній рубриці "Консультації з громадськістю" офіційного веб-сайту органу виконавчої влади.

Органи виконавчої влади щороку складають орієнтовний план проведення консультацій з громадськістю (орієнтовний план) з урахуванням основних завдань, визначених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, Державною програмою економічного і соціального розвитку України, планом законопроектних робіт та іншими документами, а також результатів проведення попередніх консультацій з громадськістю. Орієнтовний план складається з урахуванням пропозицій громадських рад, утворених при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських, районних, районних у м. Києві та Севастополі державних адміністраціях (громадська рада). Орієнтовний план затверджується до початку року, оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади та в інший прийнятний спосіб.

Громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, асоціації, організації роботодавців та їх об'єднання, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації, інші невідповідні товариства та установи, легалізовані відповідно до законодавства (інститути громадянського суспільства), можуть ініціювати проведення консультацій з громадськістю з питань, не включених до орієнтовного плану, шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо органу виконавчої влади. У разі коли пропозиція щодо проведення консультацій з громадськістю з одного питання надійшла не менше ніж від трьох інститутів громадянського суспільства, такі консультації проводяться обов'язково. Ініціювати проведення консультацій з громадськістю, не включених до орієнтовного плану, можуть також громадські ради.

Орган виконавчої влади протягом трьох робочих днів з початку проведення консультацій з громадськістю подає громадській раді проекти відповідних нормативно-правових актів та інформаційно-аналітичні матеріали до них. До участі у проведенні консультацій з громадськістю залучаються в установленому порядку органи місцевого самоврядування. Органи виконавчої влади під час проведення консультацій з громадськістю взаємодіють із засобами масової інформації, надають їм необхідні інформаційно-аналітичні матеріали. Консультації з громадськістю проводяться у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю (безпосередні форми) та вивчення громадської думки (опосередкована форма). Консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю та вивчення громадської думки з одних і тих самих питань можуть проводитись одночасно.

В обов'язковому порядку проводяться консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та/або електронних консультацій з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів, які:

- ✓ стосуються конституційних прав, свобод та обов'язків громадян;
- ✓ стосуються життєвих інтересів громадян, у тому числі впливають на стан навколишнього природного середовища;
- ✓ передбачають провадження регуляторної діяльності у певній сфері;
- ✓ визначають стратегічні цілі, пріоритети і завдання у відповідній сфері державного управління (у тому числі проекти державних і регіональних програм економічного, соціального і культурного розвитку, рішення стосовно їх виконання);
- ✓ стосуються інтересів територіальних громад, здійснення повноважень місцевого самоврядування, делегованих органам виконавчої влади відповідними радами;
- ✓ визначають порядок надання адміністративних послуг;
- ✓ стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності;
- ✓ передбачають надання пільг чи встановлення обмежень для суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства;
- ✓ стосуються присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій;
- ✓ стосуються витрачання бюджетних коштів (звіти головних розпорядників бюджетних коштів за минулий рік).

Строк проведення таких консультацій з громадськістю визначається органом виконавчої влади і повинен становити не менш як 15 календарних днів. Проекти регуляторних актів виносяться на громадське обговорення з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

Публічне громадське обговорення передбачає організацію і проведення публічних заходів:

- ✓ конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей (нарад) з громадськістю;
- ✓ Інтернет-конференцій, відеоконференцій.

Додатково у рамках публічного громадського обговорення можуть проводитися засідання громадських рад, інших допоміжних органів, утворених при органах виконавчої влади.

Публічне громадське обговорення організовує і проводить орган виконавчої влади у такому порядку:

- ✓ визначає питання, яке буде винесене на обговорення;
- ✓ приймає рішення про проведення обговорення; розробляє план заходів з організації та проведення обговорення (у разі потреби);

✓ вживає заходів для забезпечення репрезентативності соціальних груп населення, а також суб'єктів господарювання, інститутів громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування та інших заінтересованих суб'єктів (далі - заінтересовані сторони);

✓ оприлюднює в обов'язковому порядку інформацію про проведення обговорення на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади або за відсутності відповідної технічної можливості в інший прийнятний спосіб;

✓ збирає та аналізує інформацію про оцінку громадськістю ефективності запропонованого органом виконавчої влади шляху вирішення питання;

✓ формує експертні пропозиції щодо альтернативного вирішення питання;

✓ забезпечує врахування результатів обговорення під час прийняття остаточного рішення;

✓ проводить аналіз результатів обговорення;

✓ оприлюднює результати обговорення на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади або за відсутності відповідної технічної можливості в інший прийнятний спосіб.

Для організаційного забезпечення проведення публічного громадського обговорення орган виконавчої влади може утворювати робочу групу. В інформаційному повідомленні про проведення публічного громадського обговорення зазначаються:

найменування органу виконавчої влади, який проводить обговорення;

питання або назва проекту акта, винесеного на обговорення;

варіанти вирішення питання;

адреса (гіпертекстове посилання) опублікованого на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади тексту проекту акта;

соціальні групи населення та заінтересовані сторони, на які поширюватиметься дія прийнятого рішення;

можливі наслідки проведення в життя рішення для різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін;

відомості про місце і час проведення публічних заходів, порядок обговорення, акредитації представників засобів масової інформації, реєстрації учасників;

порядок участі в обговоренні представників визначених соціальних груп населення та заінтересованих сторін;

поштова та електронна адреси, строк і форма подання письмових пропозицій та зауважень;

адреса і номер телефону, за якими надаються консультації з питання, що винесено на публічне громадське обговорення;

прізвище, ім'я відповідальної особи органу виконавчої влади;

строк і спосіб оприлюднення результатів обговорення.

16. Електронні консультації з громадськістю проводяться у підрубриці "Електронні консультації з громадськістю" рубрики

"Консультації з громадськістю" офіційного веб-сайту органу виконавчої влади.

Під час проведення електронних консультацій з громадськістю враховуються строки та порядок оприлюднення проектів нормативно-правових і регуляторних актів, визначені Законами України "Про доступ до публічної інформації" та "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності". Для проведення електронних консультацій з громадськістю з питань, визначених у пункті 12 цього Порядку, використовується також урядовий веб-сайт "Громадянське суспільство і влада".

Під час проведення електронних консультацій з громадськістю орган виконавчої влади оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті та на урядовому веб-сайті "Громадянське суспільство і влада" інформаційне повідомлення про проведення електронних консультацій, текст проекту акта, винесеного на обговорення.

В інформаційному повідомленні про проведення електронних консультацій з громадськістю зазначаються:

- ✓ найменування органу виконавчої влади, який проводить електронні консультації з громадськістю;
- ✓ назва проекту акта або стислий зміст пропозиції щодо реалізації державної політики у відповідній сфері державного і суспільного життя, винесеної на обговорення;
- ✓ соціальні групи населення та заінтересовані сторони, на які поширюватиметься дія рішення, яке планується прийняти за результатами електронних консультацій з громадськістю;
- ✓ можливі наслідки проведення в життя рішення для різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін;
- ✓ електронна адреса, строк і форма подання пропозицій та зауважень;
- ✓ номер телефону, за яким надаються консультації з питання, що винесено на обговорення;
- ✓ прізвище, ім'я відповідальної особи органу виконавчої влади; строк і спосіб оприлюднення результатів обговорення.

Консультації з громадськістю розпочинаються з дня оприлюднення інформаційного повідомлення про їх проведення. Пропозиції та зауваження учасників публічного громадського обговорення подаються в усній та письмовій формі під час публічних заходів та у письмовій формі на поштову і електронну адреси, зазначені в інформаційному повідомленні про проведення публічного громадського обговорення.

Під час проведення заходів у рамках публічного громадського обговорення ведеться протокол, у якому фіксуються висловлені в усній формі пропозиції і зауваження. Пропозиції та зауваження учасників електронних консультацій з громадськістю подаються в письмовій формі на електронну адресу, зазначену в інформаційному повідомленні про проведення електронних консультацій з громадськістю, а також за допомогою спеціальних сервісів урядового веб-сайту "Громадянське

суспільство і влада" та офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади за їх наявності.

Інститути громадянського суспільства, наукові та експертні організації, інші юридичні особи під час подання пропозицій і зауважень у письмовій формі зазначають своє найменування та місцезнаходження. Анонімні пропозиції не реєструються і не розглядаються. Пропозиції та зауваження, що надійшли під час публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю, вивчаються та аналізуються із залученням у разі потреби відповідних фахівців.

За результатами публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю органи виконавчої влади готують звіт, в якому зазначається:

- ✓ найменування органу виконавчої влади, який проводив обговорення;
- ✓ зміст питання або назва проекту акта, що виносилися на обговорення;
- ✓ інформація про осіб, що взяли участь в обговоренні;
- ✓ інформація про пропозиції, що надійшли до органу виконавчої влади за результатами обговорення, із зазначенням автора кожної пропозиції;
- ✓ інформація про врахування пропозицій та зауважень громадськості з обов'язковим обґрунтуванням прийнятого рішення та причин неврахування пропозицій та зауважень;
- ✓ інформація про рішення, прийняті за результатами обговорення.

Звіт про результати публічного громадського обговорення та електронних консультацій з громадськістю орган виконавчої влади в обов'язковому порядку доводить до відома громадськості шляхом оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті, урядовому веб-сайті "Громадянське суспільство і влада" (у разі проведення електронних консультацій з громадськістю на зазначеному веб-сайті) та в інший прийнятний спосіб не пізніше ніж через два тижні після прийняття рішень за результатами обговорення.

Вивчення громадської думки здійснюється шляхом:

- ✓ проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи тощо); створення телефонних "гарячих ліній", проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у друкованих та електронних засобах масової інформації для визначення позиції різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін;
- ✓ опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян пропозицій та зауважень з питання, що потребує вивчення громадської думки.

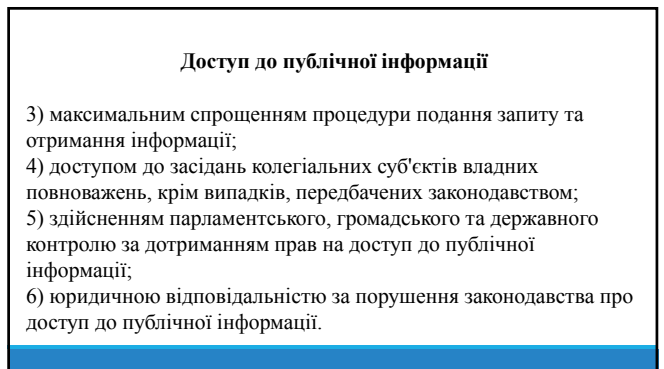
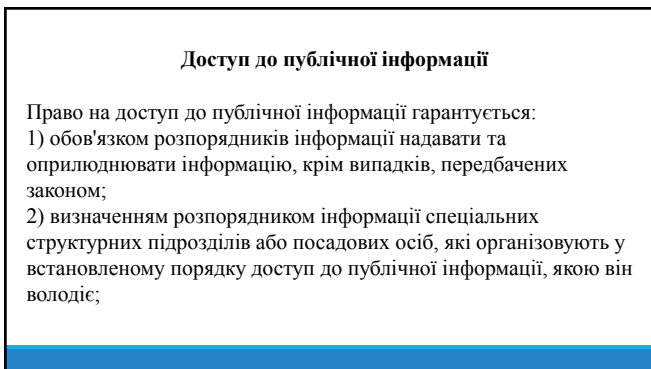
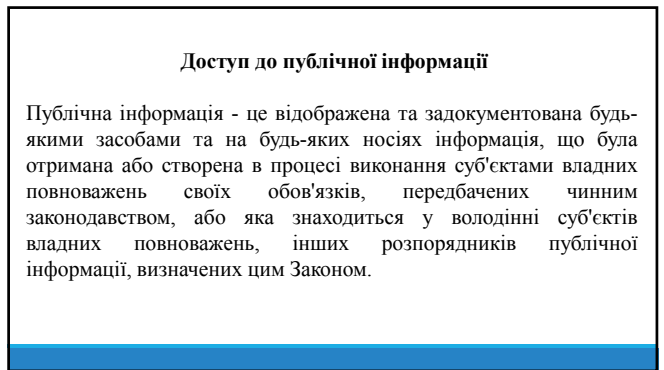
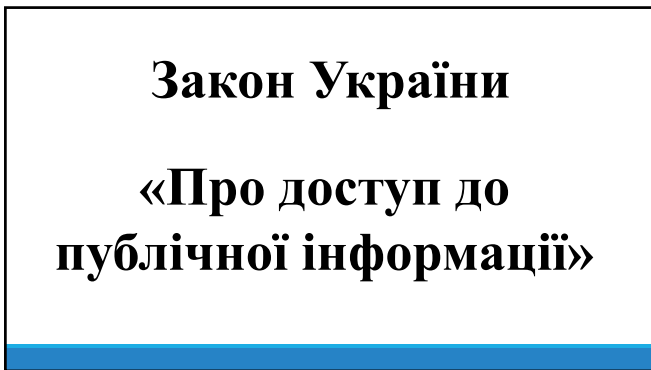
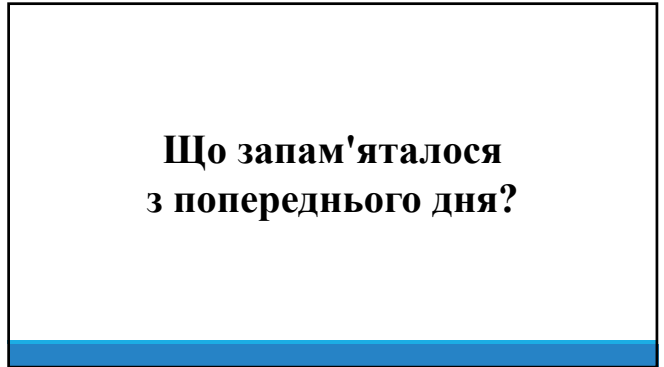
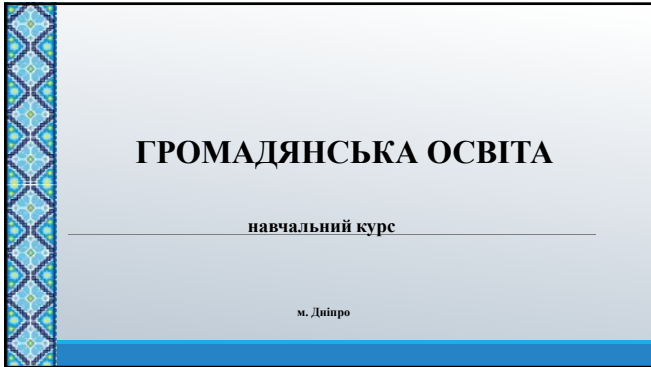
Вивчення громадської думки організовує і проводить орган виконавчої влади із залученням громадської ради у такому порядку:
визначає:

- потребу у вивченні громадської думки з окремого питання;
 - питання, з яких проводиться вивчення громадської думки, альтернативних пропозицій щодо їх вирішення;
 - строк, форми і методи вивчення громадської думки;
 - на конкурсній основі дослідницькі організації, фахівців, експертів, громадські організації, які проводитимуть вивчення громадської думки;
 - ступінь репрезентативності соціальних груп населення та заінтересованих сторін, які досліджуються;
- ✓ отримує підсумкову інформацію про результати вивчення громадської думки;
 - ✓ узагальнює громадську думку щодо запропонованого вирішення питань, що потребували вивчення громадської думки;
 - ✓ забезпечує врахування громадської думки під час прийняття органом виконавчої влади остаточного рішення з питань, що потребували вивчення громадської думки;
 - ✓ оприлюднює в обов'язковому порядку на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади та в інший прийнятний спосіб результати вивчення громадської думки.

У звіті про результати вивчення громадської думки зазначається:

- ✓ найменування органу виконавчої влади, який організував вивчення громадської думки (вивчав громадську думку);
- ✓ найменування адміністративно-територіальної одиниці у разі вивчення громадської думки на окремій території;
- ✓ соціальні групи населення та заінтересовані сторони, вивчення думки яких проводилося;
- ✓ тема та питання, з яких проводилося вивчення громадської думки;
- ✓ методи, що застосовувалися для вивчення громадської думки;
- ✓ ступінь допустимого відхилення від обраної моделі дослідження;
- ✓ інформація про осіб, що проводили вивчення громадської думки; узагальнення громадської думки щодо запропонованого вирішення питань, що потребували вивчення громадської думки та її врахування під час прийняття органом виконавчої влади остаточного рішення;
- ✓ обґрунтування прийнятого рішення у разі неврахування громадської думки.

Для організації вивчення громадської думки з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації орган виконавчої влади може відповідно до законодавства укласти договори з дослідницькими організаціями, фахівцями, експертами, інститутами громадянського суспільства про проведення на умовах відкритого конкурсу фахових, наукових соціологічних досліджень, спостережень, експрес-аналізу пропозицій різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін.

Доступ до публічної інформації

Здійснюється на принципах:

- 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- 2) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, встановлених законом;
- 3) рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Доступ до публічної інформації

Здійснюється на принципах:

- 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- 2) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, встановлених законом;
- 3) рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Доступ до публічної інформації

Оформлення запитів на інформацію

1. Запит на інформацію - це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні.
2. Запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту.

Доступ до публічної інформації

3. Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача.
4. Письмовий запит подається в довільній формі.

Доступ до публічної інформації

5. Запит на інформацію має містити:

- 1) ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є;
- 2) загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо;
- 3) підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі.

Доступ до публічної інформації

6. З метою спрощення процедури оформлення письмових запитів на інформацію особа може подавати запит шляхом заповнення відповідних [форм запитів на інформацію](#), які можна отримати в розпорядника інформації та на офіційному веб-сайті відповідного розпорядника. Зазначені форми мають містити стислу інструкцію щодо процедури подання запиту на інформацію, її отримання тощо.

Доступ до публічної інформації

7. У разі якщо з поважних причин (інвалідність, обмежені фізичні можливості тощо) особа не може подати письмовий запит, його має оформити відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації, обов'язково зазначивши в запиті своє ім'я, контактний телефон, та надати копію запиту особі, яка його подала.

Доступ до публічної інформації

Строк розгляду запитів на інформацію

1. Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.
2. У разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту.

Доступ до публічної інформації

Строк розгляду запитів на інформацію

3. Клопотання про термінове опрацювання запиту має бути обгрунтованим.
4. У разі якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обгрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

Закон України

«Про безоплатну правову допомогу»

Безоплатна правова допомога

безоплатна правова допомога - правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел

Безоплатна правова допомога

безоплатна правова допомога - правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел

Безоплатна правова допомога

Безоплатна первинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна правова допомога

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Безоплатна правова допомога

Суб'єкти права на безоплатну первинну правову допомогу

1. Право на безоплатну первинну правову допомогу згідно з [Конституцією України](#) та цим Законом мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатна правова допомога

Безоплатна вторинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Безоплатна правова допомога

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) захист;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- 3) складення документів процесуального характеру.

Безоплатна правова допомога

Право на безоплатну вторинну правову допомогу згідно з цим Законом та іншими законами України мають такі категорії осіб:

- 1) особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб - на всі види правових послуг, передбачених частиною другою статті 13 цього Закону

У даному розділі ми розглянули основні механізми участі громадян у виробленні та реалізації державної політики. Ми побачили доволі широкий перлік можливостей для активних громадян бути залученими до вироблення політики та її реалізації. Для того, щоб зрозуміти як можна використати дані інструменти ми, у наступному розділі, розглянемо бюджетний процес, стан його відкритості та прозорості. У реальному житті це дає нам можливість брати участь у розподілі та ефективному використанні бюджетних коштів на розв'язання реальних проблем.

МОДУЛЬ 4. ПРОЗОРІСТЬ ТА ВІДКРИТІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

Відкритість бюджету та бюджетного процесу є обов'язковою чи навіть ключовою умовою функціонування демократичного суспільства. Прозорість бюджету дозволяє громадськості, й особливо її соціально активній частині, яка представляє інтереси різних верств населення, мати уяву про складність та альтернативи бюджетних рішень і впливати на органи влади, активно захищаючи свої громадянські права. Якщо бути більш точним, то прозорість:

- ✓ дозволяє кожному громадянину розуміти мову і дані бюджету, а також бачити послуги, виконані за рахунок зібраних податків;
- ✓ дає можливість представникам влади керуватись громадською думкою при прийнятті остаточних бюджетних рішень (основні напрямки розподілу видатків);
- ✓ дозволяє відслідковувати якість бюджетних рішень на стадії прийняття та слідкувати за їх виконанням;
- ✓ підсилює довіру населення до місцевих органів влади, тому що розуміння дій представників влади є передумовою громадської підтримки;
- ✓ сприяє поліпшенню соціальної політики і розподілу коштів бюджету.

При цьому прозорість фінансової операції має бути досягнута на всіх стадіях її реалізації. Стосовно бюджетного процесу, це є участь громадськості в розробці напрямів соціально-економічного розвитку країни, регіону, території; участь громадськості та науковців у підготовці проектів бюджетів; обговорення проектів бюджетів; доступ населення до інформації з питань бюджету й витрачання бюджетних коштів на всіх рівнях і в усіх ланках бюджетної системи.

Законодавчими нормами щодо участі громадян в державному управлінні є:

- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» - визначає важливість залучення громадськості, зазначаючи що «громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад»

- Бюджетний кодекс України – встановлює, що одним із принципів бюджетної системи є принцип публічності та прозорості, який передбачає інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а

також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів (ст. 7 Кодексу). Статтею 28 Кодексу визначено, що «органи місцевого самоврядування забезпечують публікацію інформації про місцеві бюджети, в тому числі рішень про місцевий бюджет та періодичних звітів про їх виконання».

Основні вимоги щодо оприлюднення інформації про бюджет полягають в наступному:

- місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують публікацію інформації про місцеві бюджети, в тому числі рішень про місцевий бюджет та квартальних звітів про їх виконання. Рішення про місцевий бюджет має бути оприлюднене не пізніше ніж через десять днів з дня його прийняття у газетах, визначених відповідними місцевими радами;

- інформація про виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) підлягає обов'язковій публікації не пізніше 1 березня року, що настає за роком звіту у газетах, визначених відповідними місцевими радами;

- головні розпорядники коштів місцевих бюджетів (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі):

- здійснюють публічне представлення та публікацію інформації про бюджет за бюджетними програмами та показниками, бюджетні призначення щодо яких визначені рішенням про місцевий бюджет, відповідно до вимог та за формою, встановленими Міністерством фінансів України, до 15 березня року, що настає за звітним;

- оприлюднюють шляхом розміщення на своїх офіційних сайтах паспорти бюджетних програм на поточний бюджетний період (включаючи зміни до паспортів бюджетних програм) у триденний строк з дня затвердження таких документів та звіти про виконання паспортів бюджетних програм за звітний бюджетний період у триденний строк після подання таких звітів до місцевих фінансових органів.

Разом з інформацією про бюджет головні розпорядники бюджетних коштів публікують оголошення про час та місце проведення публічного представлення такої інформації:

- публічне представлення інформації про виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) відповідно до показників, бюджетні призначення щодо яких затверджені рішенням про місцевий бюджет, здійснюється до 20 березня року, що настає за звітним. Інформація про час і місце публічного представлення такої інформації публікується разом з інформацією про виконання відповідних бюджетів;

- публічне представлення інформації про виконання бюджету села, селища здійснюється у порядку, визначеному відповідною місцевою радою.

Умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання коштів державного і місцевих бюджетів визначаються Законом України "Про відкритість використання публічних коштів". Відповідно до цього Закону, інформація оприлюднюється на єдиному

веб-порталі використання публічних коштів, який є офіційним державним інформаційним ресурсом у мережі Інтернет.

З 2011 року набрав чинності Закон України «Про доступ до публічної інформації» метою якого є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створенні механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Частиною 1 ст. 6 закону встановлено, що не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, в т.ч. до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвищ, імен, по-батькові фізичних осіб та найменувань юридичних осіб, які тримали ці кошти або майно. Тобто законом чітко визначено обов'язок розпорядників інформації щодо використання бюджетних коштів надавати та оприлюднювати інформацію розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном. Статтею 14 закону передбачено обов'язок розпорядника інформації надавати достовірну, точну та повну інформацію.

Проте, незважаючи на існуючі законодавчі норми щодо участі громадян в державному управлінні, на практиці роль громадськості в прийнятті рішень надзвичайно обмежена.

В той же час, активна участь всіх зацікавлених сторін є важливою умовою для розробки ефективного та реалістичного бюджету й планування напрямів розвитку громади.

Є цілий ряд методів покращення прозорості бюджету. Найголовніші з них такі:

- ЗМІ - участь ЗМІ у всіх обговореннях та зустрічах з бюджетних питань, доступ до бюджетних документів (особливо схваленого бюджету), які не заборонені законом.

- Підготовлена інформація - інформація про проекти або збірки "Коротко про бюджет", в яких наводяться основні позиції рішень про бюджет, підсумовуються доходи і видатки.

- Громадські слухання - пряме залучення громадян до процесу прийняття рішень, що гарантує кращу поінформованість населення. Крім того, таким чином місцевий уряд може дізнатись думку своїх громадян про проекти місцевих бюджетів та взяти до уваги їх коментарі.

- Зустрічі - акцент робиться на вирішенні конкретного питання (наприклад, план розвитку міста, села), дає можливість обговорити питання детально та одразу побачити ставлення громадян та отримати їхні коментарі з проблеми, а також критичні зауваження, факти і думки.

- Список громадських думок виборців - збір інформації про народне ставлення до певної проблеми.

- Дорадчі комітети — зустрічі з групою людей, які постійно представляють територіальну громадськість, або з робочою групою по вирішенню конкретного питання.

Отже, дотримання принципу публічності та прозорості на практиці є запорукою надійності бюджету, оскільки це забезпечує довіру

громадськості до державної бюджетної політики, сприяє збільшенню надходжень до бюджетів різних рівнів, а також посилює ефективність державного та громадського контролю над державними фінансами.

Також бюджетна прозорість дає громадянам змогу відчувати себе повноправними споживачами максимального рівня суспільних послуг в обмін на сплачені податкові платежі. Іншими словами, в умовах доступності та прозорості фінансової інформації громадськість здатна самостійно контролювати ефективність виконання функцій державою, а тому такий контроль є засобом впливу громадян на власну державу, дозволяє їм на практиці здійснювати народне волевиявлення, яке і є вираженням демократії.

ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ ПРОЕКТУ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Територіальна громада має право проводити громадські слухання - зустрітися з депутатами відповідної ради та посадовими особами органів місцевого самоврядування, під час яких представники територіальної громади можуть висловлюватися щодо бюджетних пропозицій, стратегічних планів тощо, порушувати питання, висловлювати думки та рекомендації на користь громади щодо підвищення якості послуг тощо.

Громадське слухання- це офіційне засідання, яке проводиться органом місцевої влади з метою ознайомлення із міркуваннями, думками та зауваженнями представників громадськості. Під час слухань державні службовці чи посадові особи місцевого

самоврядування ознайомлюються з думками та рекомендаціями мешканців певної громади щодо можливих варіантів розв'язання проблем, наприклад, нової пропозиції щодо фінансування. Громадські слухання дають також можливість адміністрації поінформувати громадян про свої міркування і по можливості заручитися їхньою підтримкою.

Відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні":

- Громада має право проводити громадські слухання з проекту бюджету;
- Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік;
- Пропозиції, що вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування;
- Порядок організації громадських слухань визначається відповідно до статуту територіальної громади.

Щоб відігравати свою роль в управлінні, громадськість повинна володіти вичерпною інформацією про владу, тобто знати організаційну структуру: яка посадова особа за що відповідає, звідки надходять кошти тощо. Найважливіше - громада має знати, коли, які ким ухвалюються основні рішення як політичні, так і поточні, оперативні. Ця інформація має бути максимально доступною і зрозумілою.

Надання громадянам можливості побачити і зрозуміти, як працює адміністрація чи виконком, називають часом "прозорістю". Прозорість означає регулярне та вичерпне інформування громадськості про всі аспекти процесу ухвалення рішень та відповідальних офіційних осіб. Ініціатива щодо запровадження прозорості має йти згори, і вищі посадові особи повинні бути готовими до застосування основних принципів прозорої поведінки.

Це зобов'язання є абсолютно необхідним для забезпечення дієвої участі та підтримки з боку громадськості.

З іншого боку, завдання громадян полягає в тому, щоб їх обранці перед ними звітували.

Хоч прозорість і робить управління вразливим до критики, перевагою є те, що завдяки прозорості, водночас, пом'якшується гострота цієї критики. Коли людям дають можливість висловитися, вони схильні виявляти менше незадоволення та ворожості до посадових осіб, які ухвалюють рішення, а отже, краще сприйматимуть самі рішення. Забезпечення підтримки громадою основних бюджетних статей, таких, наприклад, як проекти, що спрямовані на роз -

будову інфраструктури або підвищення тарифів на водопостачання, має особливо важливе значення для життєздатності громади в майбутньому. Іншою перевагою є те, що залучення громадськості спонукає мешканців до кращого розуміння підходу, спрямованого саме на вирішення проблеми ніж просто до критики постфактум.

Прозорість дає також можливість працівникам виконкому(адміністрації) розв'язати деякі з питань, що порушуються громадськістю, зміцнюючи таким чином свою репутацію та створюючи позитивний імідж.

Ще одна перевага громадських слухань полягає в тому, що коли громадськість та виконком працюють разом, вони поділяють відповідальність за будь/які ухвалені рішення.

Отже, наслідками прозорості є глибше розуміння та співпраця. Коли громадяни бачать, що відбувається у виконкомі, вони краще розуміють, які нелегкі рішення доводиться ухвалювати органам влади. При цьому довіра, упевненість та підтримка з боку громадськості зазвичай зростають. Скажімо, якщо мешканці бачать показники бюджету, то можуть зрозуміти не тільки сам факт, що кошти обмежені, а й якою мірою, звідки надходять ці кошти і як використовуються.

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

У залежності від того, як формується бюджет, яким є контроль за виконанням бюджету, можна говорити наскільки є повноцінною система самоврядування.

Підвищення участі громадськості в місцевих бюджетних процесах та функціонуванні системи надання послуг дає ряд переваг як для органів влади, так і для громадян.

Застосовуючи модель участі громадськості в прийнятті рішень щодо бюджету, органи влади можуть:

- ✓ розбудувувати базу політичної підтримки в суспільстві;
- ✓ розділити відповідальність за прийняття рішень особливо, що стосується непопулярних рішень таких, наприклад, як встановлення або збільшення розміру місцевого податку, оптимізація бюджетної мережі тощо;
- ✓ підвищувати рівень громадського розуміння обмежень, з якими стикається уряд, та ступінь довіри до органів місцевої влади;
- ✓ знаходити нетрадиційні шляхи вирішення проблем та економічно ефективні способи надання послуг.

Зростання значимості громади має місце тоді, коли її внесок відображається в бюджетних результатах та фактичному підвищенні якості послуг. Бізнесова громада теж може одержати вигоди від участі в бюджетному процесі, оскільки, на думку її представників, це сприяє прозорості, зниженню корупції та дозволяє підрядникам брати участь у тендерах в умовах відкритої та справедливої системи. Участь громадськості в бюджетному процесі та наданні послуг може бути представлена у різних формах. Місцеві представники можуть по-різному вносити свій вклад в залежності від мети (від пасивного надання інформації до переговорів та обговорень).

Громадяни також можуть отримати переваги від участі в процесах прийняття рішень, оскільки це сприяє навчанню громадськості, зменшує розрив між громадою та місцевими органами влади та підвищує відчуття безпеки шляхом забезпечення довіри до влади.

Методи залучення громадськості можна розподілити на дві групи: перша – методи, які спрямовані безпосередньо на залучення громадян до процесу прийняття рішень;

друга – методи, які спрямовані на навчання та інформування громадян, але не обов'язково з метою виявлення їх поглядів.

Важливою умовою фінансової прозорості є широка доступність вичерпної інформації про бюджет. І така інформація має бути представлена в доступному, зрозумілому вигляді. Необхідно чітко роз'яснювати основи розрахунків, принципи зведення даних і їх обсяг. Інформація має бути достовірною і ґрунтуватися на офіційних джерелах.

Згадані механізми участі можуть відрізнятися між собою за способом участі (делегована або безпосередня участь), типами рішень, що приймаються (дорадчі або обов'язкові), а також масштабністю прийняття рішень (вузькі, тобто такі, що зосереджуються на конкретних або галузевих питаннях, або широкі, що стосуються загального бюджету).

Вони можуть вимагати або не вимагати організаційного оформлення. Інституціоналізація цих механізмів через прийняття

місцевих норм та правил внутрішнього розпорядку може забезпечити їх від свавільних рішень, маніпулювань та впливу політичних змін.

Відкриття бюджету для громадського розуміння та обговорення можливе лише за умови, якщо місцеві органи влади зроблять доступними наступні документи, що стосуються бюджету:

бюджетна пропозиція органу виконавчої влади, де відображено параметри як видатків, так і доходів;

звіти про виконання бюджету станом на середину року та звіти про Моніторинг;

бюджетні звіти на кінець року та аналітичні доповіді, де дано оцінку виконання бюджету за рік та його динаміку;

аудиторські звіти;

інформацію для громадськості та законодавчої влади, яка дозволяє краще зрозуміти бюджет (наприклад, випуск коротких оглядів бюджету так званих «бюджетів громадян», або демонстрація зв'язку бюджету з політичними цілями та визначеними показниками результативності);

багаторічні механізми планування (багаторічні плани, бюджет на декілька років тощо).

Однак прозорість і підзвітність бюджету виявляється неповною, якщо вона не включає прозорість установ та підприємств, які отримують кошти з бюджету. Прозорість підвищуватиметься завдяки публікації протягом року бюджетної інформації в ЗМІ, гласності прийняття бюджетних рішень та розширення кола учасників, залучених до бюджетних процесів.

Важливим також є кінцева користь від отриманої інформації. Тому доступність інформації сама по собі не принесе користі, якщо ця інформація буде подана в вигляді, який не піддаватиметься оцінці.

Отже, підводячи підсумок можна зазначити, що при підготовці інформації для громадськості необхідно враховувати такі критерії:

- ✓ актуальність;
- ✓ зрозумілість;
- ✓ достовірність інформації;
- ✓ комплексність;
- ✓ порівнянність;
- ✓ наочність;
- ✓ періодичність подання.

Відповідно до Бюджетного кодексу України місцеві органи влади зобов'язані надавати разом з проектом рішення про місцевий бюджет, зокрема, інформацію про хід виконання відповідного бюджету у поточному бюджетному періоді (ст. 76).

Крім того, необхідно мати на увазі і потенційні ризики застосування механізмів участі громадськості в бюджетному процесі, які включають наступне:

- ✓ розмивання легітимності існуючих виборних установ на користь менш підзвітних громадських організацій, що беруть участь у

бюджетному процесі, особливо якщо громадська участь обмежується залученням органів самоорганізації населення;

✓ домінування у процесах участі місцевих еліт або найкраще організованих груп населення, що відстоюють свої власні інтереси. Якщо громадська участь використовується як інструмент політичного контролю, вона лише ослабляє громадянське суспільство;

✓ небезпека подальшого послаблення відповідальності та підзвітності влади перед громадянами, шляхом заміни державних зобов'язань щодо надання послуг схемами, за яких громадяни займаються самозабезпеченням послуг;

✓ завищення очікувань громадян понад раціональні рамки, особливо за обставин обмеженості ресурсів або недостатньої свободи дій місцевих органів влади при прийнятті рішень з бюджетних питань.

ЄДИНИЙ ВЕБ-ПОРТАЛ ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ КОШТІВ E-DATA

E-Data — це офіційний державний інформаційний портал у мережі Інтернет, на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів та реалізується ідея «Прозорого бюджету»

Основні законодавчі та нормативні засади для створення проекту:

- Закон України «Про відкритість використання публічних коштів»

- План заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020" у 2015 році п. 95: «Впровадження інтегрованої інформаційно-аналітичної системи "Прозорий бюджет" з метою забезпечення доступності інформації про державні фінанси для суспільних потреб із забезпеченням відкритої звітності за всіма коштами, використаними отримувачами бюджетних коштів..»

- Коаліційна угода Парламенту VIII скликання п. 2.5.10.: «Запровадження системи «Прозорий бюджет» з метою забезпечення доступності інформації про державні фінанси для суспільних потреб..»

Мета проекту: Створити відкритий ресурс, який забезпечить повну прозорість державних фінансів та задовольнить право громадськості на доступ до інформації.

З 15 вересня 2015 року на порталі оприлюднюються всі трансакції Державної казначейської служби, з листопада на ньому доступна інформація про використання коштів державного і місцевих бюджетів, а у січні інформацію почали розкривати суб'єкти господарювання державної і комунальної власності, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків.

Проект Міністерства фінансів України «E-data» складається з двох основних модулів:

Перший модуль: «SPENDING» через який реалізовано Закон України «Про використання публічних коштів». У вересні 2015 року було створено Офіційний портал публічних фінансів України E-DATA.GOV.UA на якому оприлюднюються:

- Трансакції казначейства
- Звітність та договори розпорядників, державних цільових фондів, державних та комунальних підприємств

Завдяки запуску першого модуля проекту Україна піднялася в світовому рейтингу Global Open Data Index на 54 місце з 122 країн світу.

Другий модуль: 11 січня 2016 року Кабінет Міністрів затвердив концепцію «Прозорого бюджету».

«Прозорий бюджет» - це інтегрована інформаційно-аналітична система, яка є інструментом управління публічними коштами.

Створення системи «Прозорий бюджет» забезпечить:

- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- зменшення вірогідності зловживань та вчинення корупційних дій на всіх етапах бюджетного процесу;
- підвищення міжнародного рейтингу України за Індексом відкритості бюджету;
- надасть доступ до інформації для громадян про бюджетні процеси та виконання бюджету.

Система «Прозорий бюджет» буде включати в себе усі складові управління публічними коштами. Серед основних можна виділити розділи: державного та місцевого бюджетів, аналітику, системи контролю, розділи оприлюднення інформації для громадськості та розділи, пов'язані з методологією і навчанням.

Головним драйвером успішної реалізації модулю «Прозорий бюджет» - буде система KPI (Key performance indicator / ключові показники ефективності).

Складовою частиною системи «Прозорого бюджету» є відкритий розділ «Бюджет для громадськості» (OPEN BUDGET), який планується інтегрувати до публічного веб-порталу «Є-data». Також планується забезпечити повний функціонал Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», яка своєю чергою торкнеться змін бюджетних процесів Міністерства фінансів, автоматизації систем ДФС та Казначейства, автоматизації систем обліку та звітності на місцевих рівнях.

PROZORRO – ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

ProZorro – електронна система публічних закупівель, яка прийшла на зміну паперовим держтендерам

Державні установи та підприємства закуповують на 250 млрд грн на рік. Раніше всі пропозиції на тендери подавались у конвертах,

домовленості йшли в закритих кабінетах і у чесного бізнесу було мало шансів виграти торги та здобути контракт.

Що змінилось? Закупівлі за державні кошти тепер відбуваються в онлайн-режимі

- Будь-яка людина, представник ЗМІ чи контролюючих органів можуть бути віртуально присутніми на закупівлі
- Спроба провести корумпований тендер одразу отримує розголос
- Система назавжди зберігає історію редагувань та дає можливість подивитись видалені документи
- Введений зрозумілий та публічний процес вибору переможця
- Будь-який учасник торгів у режимі онлайн може подивитись, які компанії брали участь та онлайн подати скаргу
- Система надає повний доступ до комерційних пропозицій всіх учасників та ходу торгів
- У систему викладається повна інформація про товар, послугу або роботи переможця, включно з укладеним договором
- Побудований простий доступ, просте користування та проста участь
- Мінімальний пакет довідок при подачі пропозиції
- Відомості з відкритих державних реєстрів замовник зобов'язаний перевіряти самостійно
- Подати пропозицію онлайн можна навіть засмагаючи на пляжі
- Немає витрат на логістику та час, пов'язаних із підготовкою та доставкою паперів, поїздкою та присутністю при розкритті
- Інтуїтивний інтерфейс та подання пропозиції в декілька кліків
- Постійна підтримка професійними кол-центрами майданчиків

Це фінальний модуль нашого курсу «Громадянська освіта». Розробники курсу упевнені, що наведені матеріали можуть вплинути на активізацію студентів та їх участі, як громадян України у суспільних процесах, управлінні державою та формування діалогу між владою, бізнесом та громадськістю, формування й розвиток здатності молоді до захисту своїх прав з використанням інструментів наявних у правовій демократичній державі.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

навчальний курс

м. Дніпро

**Що запам'яталось
з попереднього дня?**

**Прозорість
бюджетних
процесів**

Переваги
для ОМС

- Збільшити політичну підтримку
- розділити відповідальність за прийняття рішень
- підвищувати рівень розуміння громадськістю обмежень, з якими стикаються управління;
- знаходити нетрадиційні шляхи вирішення проблем
- Збільшити рівень довіри з боку громадян
- Знаходити економічно ефективні способи надання послуг

Переваги

- сприяє навчанню громадськості,
- зменшує розрив між громадою та ОМС
- підвищує відчуття безпеки шляхом забезпечення довіри до влади.

Стадії
бюджетного
процесу

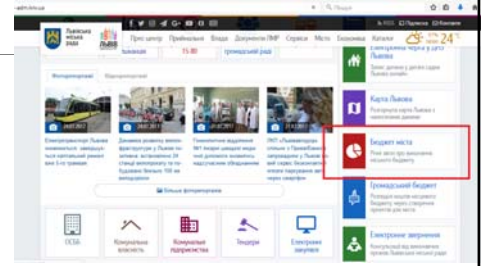
```
graph TD; A[Звітвання] --> B[Складання бюджету]; B --> C[Розгляд та прийняття]; C --> D[Виконання бюджету]; D --> A;
```

Як збільшити відкритість та прозорість

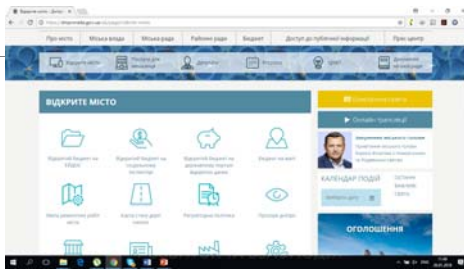
- Розділ «Про бюджет» на офіційному сайті;
- Оприлюднення всіх бюджетних документів, проектів рішень, рішень та кошторису на утримання ОМС;
- Громадські/бюджетні слухання;
- Обговорення в дорадчих органах при ОМС;
- Опитування громадської думки/фокус-групи;
- Пропозиції від громадян до проекту бюджету;
- Виступи у ЗМІ/для ЗМІ;
- Унаочнення бюджетної інформації: «Відкритий бюджет», пооб'єктне оприлюднення витратків;
- Використання E-data та Prozoгo;
- «Громадський бюджет»;
- Гендерно-відповідальне бюджетування;

Відкритий бюджет

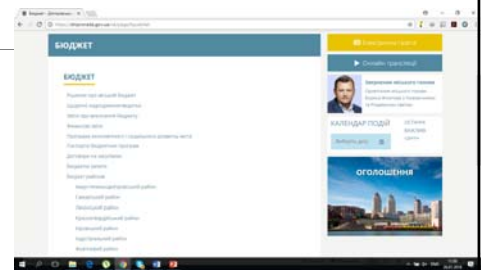
Розділ «Бюджет»

Розділ «Бюджет»

Розділ «Бюджет»

Оприлюднення бюджетних документів

- Проект бюджету;
- Прийнятий бюджет з урахуванням змін, внесених протягом бюджетного циклу;
- Кошторис на утримання міської ради та її виконавчих органів;
- Паспорти бюджетних програм;
- Бюджетні запити;
- Проекти кварталних та річного звіту;
- Квартальний та річний звіти.

Інтерактивні візуалізації

Пооб'єкт

Видатки

«Громадський бюджет»

«Громадський бюджет» створюється для того, щоб презентувати ключову бюджетну інформацію громадянам.

Для підготовки «громадського бюджету» використовується проста мова, без технічних деталей, а також додаються візуальні елементи, аби допомогти людям зрозуміти інформацію.

Найбільш поширеною є практика створення та поширення «громадського бюджету» для проекту річного бюджету та річного звіту.

Приклади «Громадського бюджету»

Приклади «Громадського бюджету»

Публічні

7 ФАКТІВ ПРО

Бюджет участі

Демократичний процес, в якому члени громади прямо вирішують, як витратити кошти бюджету.

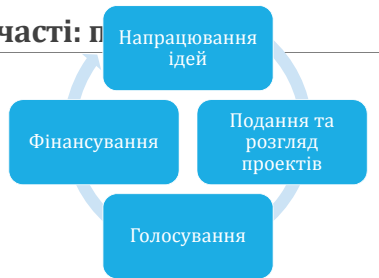
Керівний колегіальний орган, який представляє громаду, створює правила в партнерстві з чиновниками задля того, щоб процес був інклюзивним та відповідав локальним потребам

Що таке бюджет участі?

Бюджет участі – демократичний процес, який надає можливість кожному жителю брати участь в розподілі коштів місцевого бюджету через створення проектів для покращення міста та/або голосування за них.

Будь-який житель міста може подати проект, пов'язаний з покращенням життя в місті, взяти участь у конкурсі, перемогти в голосуванні і спостерігати за тим, як його проект реалізують в рамках бюджету 2018 року.

Бюджет участі: процес

ЯКЩО ТИ:

- Небайдукий до життя свого міста
- Бачиш проблеми міста та шукаєш їх вирішення
- Мрієш оновити свій район чи облаштувати валоснаряду доріжку?
- Втомився від поганих доріг, пошкоджених дворів і розбитих дитячих майданчиків
- Не хочеш чекати змін, а готовий створювати їх самостійно – бюджет участі та, що тобі потрібно.

Чому це може бути цікавим для мене?

- 1** Шанс реально вплинути на місто, де ти живеш
- 2** Не міські депутати, а ти вирішуєш, на що саме будуть виділені кошти
- 3** Голосування відбувається прозоро і ти можеш впливати на будь-який етап цього процесу, просувачи свій проект
- 4** Ти точно знаєш, як подати заявку і коли буде зроблено 3 доради (наприклад, обставити порогги дереваних установах)
- 5** Вже наступного року ти бачиш, як твоє ідея втілюється в життя.
- 6** Буде реалізовано саме те, що ти задумав, в певній кількості відомої суми

Як відбувається процес Бюджету участі?

- Ти подаєш свої ідеї, пишеш пропозиції
- Мешканці міста голосують за проекти-фаворити
- Мешканці міста реалізують проекти, які набрали найбільшу кількість голосів за рахунок місцевого бюджету

Які проекти можуть бути подані?

- Безпека та громадський порядок
- Енергозбереження
- Комунальне господарство
- Культура та туризм
- Навколишнє середовище
- Освіта
- Охорона здоров'я
- Соціальний захист
- Спорт
- Телекомунікації, зв'язок та інформаційні технології
- Благоустрій та інфраструктура
- Інше

Назва проекту	Автор проекту	Бюджет
Справжня природична освіта у школі №124	Світлана Чорнобаєва	198 501 грн
Рейдуніжний шлях - поточний ремонт вихідного Вальдорфського НВК	Олександр Шумилін	190 320 грн
«Зростаємо вправні та різноманітні» - придбання обладнання для дитячого майданчика Вальдорфського НВК	Олександр Шумилін	199 800 грн

Гендерне бюджетування – планування, затвердження, виконання, моніторинг, аналіз та аудит бюджетів у гендерно-чутливий спосіб.

Гендерне бюджетування

Підходи до гендерного бюджетування

- Оцінка майбутнього гендерного впливу Ex ante
- Базовий гендерний аналіз бюджету
- Оцінка гендерних потреб
- Гендерно-орієнтований аналіз доходів;
- Гендерно-орієнтований розподіл ресурсів;
- Оцінка реального гендерного впливу Ex post;
- Гендерний аудит бюджету

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Науково-виробниче видання

ЛІТВІНОВ Олексій Володимирович

ЛІТВІНОВА Наталія Миколаївна

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

Практичний посібник

Відповідальний за випуск: Літвінов О.В.

Художній редактор: Літвінов О.В.

Коректор: Літвінова Н.М.

Здано на складання 15.01.2018. Підписано до друку 22.01.2018. Формат 60x84 $\frac{1}{16}$.
Папір офсетний. Гарнітура Bookman Old Style. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1,34.
Обл.-вид. арк. 2,23. Тираж 100 пр. Зам. № 01/012

Віддруковано ГО ЦПГКІ «ТАМАРИСК»